

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Akvilė Šimašiūtė

Teisės psichologijos studijų programa
Magistro darbas

**Jaunų suaugusiųjų požiūrio į fizinį smurtą prieš
bendraamžius psichologiniai veiksniai**

Darbo vadovė : Dr. Vita Mikuličiūtė

Vilnius
2021

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS.....	5
PRATARMĖ	6
1. ĮVADAS.....	8
1.1. Fizinio smurto samprata bei pasireiškimo formos.....	8
1.1.1. Smurtinį elgesį aiškinančios teorijos	11
1.1.2. Lytis, kaip veiksnys, lemiantis polinkį į smurtą	13
1.2. Požiūris į fizinį smurtą prieš bendraamžius.....	15
1.3. Požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius psichologinių veiksnių sampratos.....	17
1.3.1. Savęs vertinimo samprata	17
1.3.2. Vertybių samprata	19
1.4. Jaunų suaugusiųjų požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius sąsajos su savęs vertinimu ir vertybėmis.	23
2. TYRIMO METODIKA	26
2.1. Tyrimo dalyviai.....	26
2.2. Tyrimo instrumentai.....	27
2.3. Tyrimo eiga.....	29
2.4. Duomenų analizė	30
3. REZULTATAI.....	31
4. REZULTATŲ APTARIMAS	37
IŠVADOS	41
LITERATŪRA	42
PRIEDAI	50
1 priedas. Bendroji anketa.	50

SANTRAUKA

Jaunų suaugusiųjų požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius psichologiniai veiksniai, Akvilė Šimašiūtė, Vilnius, Vilniaus universitetas, 2021, p. 54.

Tyrimai rodo, kad jaunų suaugusiųjų požiūris į fizinį smurtą prieš bendraamžius priklauso nuo tokių psichologinių veiksnių kaip savęs vertinimas ir vertybės, kuriomis vadovaujasi gyvenime. Tačiau Lietuvoje nėra tyrimų, kurie atskleistų ryšius tarp požiūrio į smurtą, savęs vertinimo ir vertybių. Šiame tyrime siekta išsiaiškinti jaunų suaugusiųjų požiūrio į fizinį smurtą psichologinius veiksniai. Buvo ištirta 103 tiriamieji (26 vyrai ir 77 moterys) 18 – 30 metų amžiaus. Tyrimui buvo naudojama autorės sukurta anketa ir 3 instrumentai: Požiūrio į smurtą skalė (ATVS), Rosenbergo savęs vertinimo skalė (RSE) ir Sutrumpinta Schwartz vertybių skalė (SSVS). Rezultatai parodė, kad tiriamųjų požiūris į fizinį smurtą neigiamas. Moterų požiūris į fizinį smurtą labiau neigiamas nei vyrų. Asmenų, kurie naudoja smurtą, patyrė smurtą ar matė kažką naudojant smurtą, požiūris į smurtą nesiskiria. Asmenys, kurie vadovaujasi savitransendencijos vertybėmis pasižymi neigiamu požiūriu į smurtą. Tačiau požiūris į smurtą nepriklauso nuo savęs vertinimo. Taip pat požiūris į smurtą nepriklauso nuo atvirumo kaitai, konservatyvumo ir savęs pabrėžimo vertybių.

Raktiniai žodžiai: jauni suaugusieji, fizinis smurtas, bendraamžių smurtas, savęs vertinimas, vertybės.

SUMMARY

Psychological Factors of Attitudes Towards Physical Violence Against Peers in Young Adults, Akvilė Šimašiūtė, Vilnius, Vilnius University, 2021, p. 53.

Research shows that young adults' attitude towards physical violence against peers depends on psychological factors such as self - esteem, and their lifelong values. However, in Lithuania no research was carried out, that connects the links between attitudes towards violence, self-esteem and values. This study sought to elucidate the psychological factors in young adults' attitude toward physical violence. 103 subjects (26 men and 77 women) aged 18 to 30 years took part in the study. The questionnaire, developed by the author, and 3 instruments were used for the study: the Attitudes Towards Violence Scale (ATVS), the Rosenberg Self - Esteem Scale (RSE) and the Short Schwartz's Value Survey (SSVS). The results showed that respondents had a negative attitude towards physical violence. Women have a more negative attitude towards physical violence than men. Individuals who use violence, have experienced violence, or have seen someone using violence do not have different attitude towards violence. Individuals who adhere to the values of self-transcendence have a negative attitude towards violence. However, one's attitude towards violence does not depend on self - esteem. Also, one's attitude towards violence does not depend on either the value of openness to change, conservation nor self - enhancement.

Key words: young adults, physical violence, peer violence, self – esteem, values.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Jauni suaugusieji – tai toks vystymosi amžiaus tarpsnis nuo vėlyvosios paauglystės iki visiškos suaugystės. Šis laikotarpis apibūdinamas kaip besiformuojančio suaugusiojo periodas, kai asmuo įgyja vis daugiau atsakomybių, keičiasi jo aplinka, kuriama šeima, renkama profesija ir panašiai. Tai amžiaus tarpsnis nuo 18 iki 30 metų (Žukauskienė, 2012; Jakkaraddi, Yadav, & Khadi, 2017).

Bendraamžių smurtas (angl. peer violence) – dar vadinamas ne partnerio smurtu (angl. non-partner violence) – tai smurtas tarp asmenų, tokių kaip draugai ar nepažįstami žmonės, bet ne pasimatymų partneriai. (Stoddard et al., 2015).

Fizinis smurtas – tai šiurkšti prievarta, fizinės ir emocinės kančios, kurių tikslas – priversti auką kentėti ir taip įgyti jo atžvilgiu ypatingą galią. Fizinis smurtas gali pasireikšti: smūgiais, mušimu, žalojimu ir kitokiu poveikiu žmogaus kūno išoriniam paviršiui bei vidaus organams, naudojant fizinę jėgą, šaltąjį arba šaunamąjį ginklą arba kitus daiktus, skysčius, medžiagas ir panašiai (Žukauskienė, 2006).

Savęs vertinimas – tai procesas, kurio metu žmogus analizuoja pats save, lygina savo ypatybes su tam tikrais standartais bei tikrina sprendimų apie save tikslumą ir adekvatumą. Žmogus, vertindamas save, visuomet lygina save su visuotinai priimtinomis normomis, idealiu įvairių savybių pasireiškimu (Valickas, 1991).

Vertybės – įsitikinimai, kuriais vadovaujama specifinėse situacijose ir kurie siejami su trokštamais pasiekimais ar elgesiu, lemia elgesio ar įvykių pasirinkimą ir įvertinimą bei skiriasi priklausomai nuo santykinės jiems teikiamos svarbos (Schwartz, 1994).

PRATARMĖ

Smurtas yra skaudi ir aktuali visuomenės sveikatos problema pasaulyje. Fizinis smurtas yra viena svarbiausių mirties priežasčių jaunų ir darbingo amžiaus žmonių (15 - 44 m.) tarpe (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi, & Lozano, 2002). Johannesburge, Pietų Afrikoje, nustatyta, kad net 52,3 proc. jaunų 22 – 35 metų amžiaus žmonių patiria nemirtinas smurtines traumas (Butchart, Kruger, & Nell, 1997). Smurtas sukelia fizines traumas ir yra susijęs su įvairiomis chroninėmis ligomis. Jis taip pat siejamas ir su neigiamomis psichosocialinėmis pasekmėmis (Krug et al., 2002; Krupskienė ir kt., 2011). Tad fizinis smurtas sukelia daugybę neigiamų pasekmių.

Pasak įvairių šalių ir laikotarpių, nusikalstamumo statistikos duomenys ir įvairūs tyrimai rodo, kad proporciškai didžiausią nusikalstančių asmenų dalį sudaro vėlyvosios paauglystės ir ankstyvosios jaunystės (maždaug iki 25 metų) amžiaus asmenys, o vėliau, didėjant amžiui, ši proporcija mažėja. Nors kalbant apie skirtingas nusikaltimų rūšis ir lyginant vyrų bei moterų nusikalstamumą toks amžiaus ir nusikalstamumo ryšys nėra visiškai vienodas, vis dėlto amžius laikomas labai svariu nusikalstamam elgesiui įtaką darančiu veiksniu. Lietuvoje ne mažiau kaip pusę visų teistų ir apie tris ketvirtadalius teistų už smurtinius nusikaltimus asmenų sudaro 14 – 29 metų amžiaus jaunimas, sudarantis maždaug trečdalį Lietuvos gyventojų (Sakalauskas ir kt., 2011). Taigi, paaugliai ir jauni suaugusieji linkę nusikalsti ir naudoti fizinį smurtą dažniau nei kitos amžiaus grupės.

Tebesitęsiančiame jaunuolių socializacijos procese svarbiausi tampa bendraamžiai ir jų grupės, kuriose nuolat vyksta tam tikra kova dėl aukštesnio statuso. Todėl fizinis smurtas ypač paplitęs tarp bendraamžių. Stoddard ir kiti (2015) atliko tyrimą apie jaunų suaugusiųjų fizinius konfliktus su bendraamžiais. Jame buvo bandoma išsiaiškinti, su kuo fiziškai konfliktavo respondentai per pastarąsias 30 dienų. Tyrimo rezultatai parodė, kad jauni suaugusieji per pastarąsias 30 dienų pateko į tarpasmeninių fizinių konfliktų incidentus kada fiziškai konfliktavo su pažįstamais žmonėmis (34 proc.), draugais (12 proc.), šeimos nariais (11 proc.) ir nepažįstamaisiais (35 proc.). Tai parodo, kad fizinis smurtas dažnai pasireiškia tarp bendraamžių.

Skirtingam smurto suvokimui ir vertinimui įtaką daro kiekvieno asmens nuostatos, kiek ir kokius veiksmus gali laikyti normaliais ar tiesiog blogu elgesiu. Gellman ir Delucia - Waack (2006) nustatė ryšį tarp teigiamo požiūrio į smurtą ir smurto panaudojimo. Kitame tyrime (Ali, Swahn, & Sterling, 2011) buvo rastas ryšys tarp požiūrio į smurtą ir smurto patyrimo. Vadinasi, svarbu įvertinti požiūrį į smurtą, dėl kurio gali kilti didelė rizika virsti smurtiniu elgesiu.

Yra nemažai veiksnių, kurie daro įtaką požiūriui į fizinį smurtą prieš bendraamžius. Išsiaiškinta, kad požiūris į fizinį smurtą priklauso nuo tokių veiksnių kaip: šeimos įtaka, bendraamžių įtaka (Bražienė, Bružienė ir Mockienė, 2008), masinės informacijos priemonių įtaka (Molicka, 2007), amžius, išsilavinimo lygis, psichoaktyvių medžiagų vartojimas ir kitų (Pinos, Pinos, Jerves, & Enzlin,

2016). Vienas iš mažiau tyrinėtų, bet svarbių veiksnių yra savęs vertinimas. Merwin ir Ellis (2004) nurodė, kad požiūris į smurtą buvo susijęs su lytimi ir savęs vertinimu, o žemas savęs vertinimas buvo susijęs su požiūriu į smurtą priėmimu. Tokie patys rezultatai buvo gaunami ir kituose tyrimuose. Theiss (2014) atliktame tyrime rezultatai parodė, kad asmenys, turintys žemesnę savivertę turi labiau teigiamą požiūrį į smurtą nei asmenys su aukštu savęs vertinimu. Taip pat asmenys su žemesne saviverte labiau linkę naudoti fizinį smurtą. Vadinasi, savęs vertinimas susijęs su požiūriu į smurtą.

Kitas veiksnys, kuris yra susijęs su požiūriu į smurtą, yra vertybės, kuriomis vadovaujasi asmuo. Seddig ir Davidov (2018) nustatė, kad galios ir stimuliavimo vertybės buvo susijusios su teigiamu požiūriu į smurtą tarp bendraamžių. Kitame tyrime nustatyta, kad asmenys, kurie turi teigiamą požiūrį į smurtą, vadovaujasi tokiomis vertybėmis kaip tradicijos, konformizmas, tačiau nesivadovauja tokiomis vertybėmis kaip geranoriškumas, universalumas, savikryptingumas (Sundberg, 2014). Taigi, vertybės, kuriomis vadovaujasi žmogus, gali būti susijusios su požiūriu į fizinį smurtą prieš bendraamžius.

Vadinasi, fizinio smurto naudojimas yra didelė problema, nes sukelia daugybę neigiamų pasekmių. Lietuvoje vieni iš pagrindinių smurtautojų yra jauni suaugusieji, todėl šiame darbe būtent tirama ši amžiaus grupė. Taip pat, nustatyta, kad požiūris į fizinį smurtą turi didžiulę įtaką smurto naudojimui, todėl svarbu išsiaiškinti jaunų suaugusiųjų požiūrį į smurtą, kad būtų galima užkirsti kelią smurtiniam elgesiui prieš bendraamžius. Svarbu išsiaiškinti ir požiūrio į fizinį smurtą psichologinius veiksnius, nes tai padėtų pakeisti jaunų suaugusiųjų požiūrį į smurtą. Lietuvoje nėra daug tyrimų apie požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius psichologinius veiksnius, ypač apie tokius veiksnius kaip savęs vertinimas ir vertybės. Taigi, norint sumažinti jaunų suaugusiųjų smurtinį elgesį, svarbu išsiaiškinti, požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius psichologinius veiksnius.

1. ĮVADAS

1.1. Fizinio smurto samprata bei pasireiškimo formos

Dauguma autorių, nagrinėdami smurto fenomenus ir siekdami pabrėžti vieną arba kitą reiškinių požymį, vartoja skirtingas sąvokas pabrėžiant nukrypimą nuo socialinių normų. Vartodami sąvokas ne visuomet jas tiksliai apibrėžia apibūdindami tam tikrus reiškinių aspektus, kuriuos jie nagrinėja arba skirtingas sąvokas vartoja kaip sinonimus (Pivorienė ir Jurkonytė, 2008). Todėl svarbu suprasti kaip apibrėžiama smurto sąvoka.

Smurtas – tai didžiausias agresijos pasireiškimo laipsnis. Bet koks smurtas yra ir agresija, tačiau ne visos agresijos formos priskiriamos smurtui. Smurtas reiškia kraštutines agresijos formas, tokias kaip fizinis užpuolimas ir žmogžudystė. Todėl sukeltas fizinis smurtas gali pasibaigti sunkiais sužalojimais ar net mirtimi (Anderson & Bushman, 2001). Tad svarbu suprasti, kas yra fizinis smurtas ir kaip jis pasireiškia.

Įvairūs autoriai fizinio smurto sąvoką apibūdina skirtingai. Pasaulio sveikatos organizacija (Krug et al., 2002), smurtą apibrėžia kaip tyčinį fizinės jėgos ar galios panaudojimą ar grasinimą tai panaudoti prieš save, kitą asmenį, asmenų grupę ar visuomenę, kas sukelia arba yra didelė galimybė sukelti sužalojimus, mirtį, psichologinę žalą, vystymosi sutrikimus ar bet kokio pobūdžio žalą. Šiame apibrėžime pabrėžiamas tyčinis ir faktiškai įvykdytas smurtas. Prievarta nelaikomi netyčiniai, nelaimingi atsitikimai, pavyzdžiui, kūno sužalojimai autoįvykių metu, nudegimai. Žodžiai „galios panaudojimas“ smurto suvokimą praplečia veiksmais, kurių šaltinis yra valdžios žmogui naudojimas, tai yra grasinimai ir gąsdinimai. Taip pat tai reiškia nepriežiūrą, pagalbos nesuteikimą. Tokiu būdu išsireiškimą „tyčinis fizinės jėgos ar galios panaudojimas“ reikia suprasti kaip nepriežiūrą, įvairaus pobūdžio žiaurų elgesį su kitu žmogumi (fizinį, seksualinį ar psichologinį), nužudymą, taip pat bet kokio pobūdžio pasikėsinimus į savo paties gyvybę bei sveikatą.

Žukauskienė (2006), kuri analizavo agresijos ir smurto reiškinius, teigia, kad smurtas – tai šiurkšti prievarta, fizinės ir emocinės kančios, kurių tikslas – priversti auką kentėti ir taip įgyti jo atžvilgiu ypatingą galią. Kitas autorius, Gilligan (2007), kalbėdamas apie smurtą teigia, kad tai žmogaus kitam ar sau pačiam daromi įvairūs fiziniai sužalojimai, ypač jei jie pavojingi gyvybei ar baigiasi mirtimi, suluošinimu ar neįgalumu. Smurtas gali būti sąmojingai suplanuotas arba netyčinis, kylantis iš nerūpestingumo, neatsargumo, saugos reikalavimų nepaisymo savo ir aplinkinių atžvilgiu. Rumpf (2004) fizinį smurtą apibūdina kaip formą, kai vienas asmuo, panaudodamas fizinę jėgą ir būdamas stipresnis, sužaloja ar sužeidžia kitą asmenį. Fizinio smurto veiksmų pobūdis gali būti įvairus: smūgiai, mušimas, žalojimas ir kitoks poveikis žmogaus kūno išoriniam paviršiui ir vidaus organams, naudojant fizinę jėgą, šaltąjį arba šaunamąjį ginklą ar kitus daiktus, skysčius, medžiagas ir panašiai (Žukauskienė, 2006). Tad terminas „smurtas“ asocijuojasi su šiurkščia sąmoninga fizine

ar psichologine prievarta, siekiant padaryti žalą tam tikram asmeniui. Taigi, nėra vienos sąvokos, kuri apibūdintų fizinį smurtą, tad šiame darbe pasirinkta remtis Žukauskienės (2006) fizinio smurto sąvokos apibūdinimu, kuris taikomas ir kituose tyrimuose.

Fizinio smurto varomąją jėgą galėtų būti įvardijama agresija. Agresija neatsiejama nuo smurto, nes agresyvus elgesys patenkina visas smurto sąlygas: apribojama asmens ar valstybės laisvė, padaroma fizinė, moralinė ar psichologinė žala. Tarptautinių žodžių žodyne (2001) (cit. iš Leliūgienė, 2003) publikuotas agresijos apibrėžimas yra tiesiogiai orientuotas į žmogų: agresija – tai priešiškas elgesys, kuriam būdingas įžūlumas ar net jėgos panaudojimas kito žmogaus ar žmonių grupės atžvilgiu. Lietuviškoje enciklopedijoje (1976) (cit. iš Leliūgienė, 2003) pateikta agresijos sąvoka nurodoma, kad agresija būna primityvi (kandimas, mušimas, spardymas, spjaudymas) ir sublimuota (šmeižimas, niekinimas, menkinimas). Pasak Kučinsko ir Kučinskienės (2000), agresija – tai puolimas, turint tikslą ką nors fiziškai sužaloti ar psichiškai paveikti. Suslavičius ir Valickas (1999) teigia, kad agresija, kaip veiksmas, nukreiptas prieš kitus, tačiau mokslininkai pabrėžia, kad agresijai paprastai priskiriami ne bet kokie veiksmai, o tik tokie, kuriais sąmoningai kenkiama kitam. Laikantis šio požiūrio, smūgis arba šūvis, kuris nepasiekė tikslo, bet kuriuo buvo siekiama sužaloti kitą, bus vertinamas kaip agresijos aktas, o chirurgo veiksmai, sukeltys skausmą pacientui nebus priskirti agresijai. Todėl, šių autorių supratimu, „agresija – tai toks elgesys, kuris yra nukreiptas prieš kitą žmogų, gyvą būtybę arba negyvą objektą ir kuriuo siekiama sukelti diskomfortą, skausmą arba padaryti kokią nors kitą žalą“ (cit. iš Suslavičius ir Valickas, 1999). Vadinasi, agresija yra susijusi su smurtu, nes tiek agresyvus elgesys, tiek smurtinis elgesys siekia pakenkti žmonėms, sukelti neigiamų pasekmių.

Yra išskirtos ir agresijos rūšys. Rumpf (2004) išskiria tris agresijos rūšis: nepiktybinę (aktyvioji, spontaniškoji) agresija, reaktyvinę (atsakomoji) gynybinę agresija ir aktyvioji (destruktyvi) agresija. Valickas (1997) išskiria impulsyvią – gynybinę agresiją, instrumentinę agresiją ir priešišką – piktybinę agresiją. Bortkevič (2005) nurodo, jog impulsyvi – gynybinę agresija pasireiškia patekus į netikėtą ar neįprastą situacijas, kai žmogui trūksta laiko apsvaistyti esamą situaciją ir tinkamai įvertinti esamas alternatyvas bei galimus savo elgesio padarinius. Tai situacija, sukelti stiprų susijaudinimą, priverčianti išgyventi neigiamas emocijas ir griebtis neatsakingų veiksmų. Tokios situacijos atveju didelę įtaką daro žmogaus suvokimas apie susidariusią padėtį ir gebėjimas ją tinkamai įvertinti. Instrumentinės agresijos metu siekiama ne tik pakenkti arba padaryti kokią nors žalą kitam žmogui, bet ir leidžia pasiekti tam tikrą tikslą, neskaitant tiesioginės žalos aukai. Šios agresijos veiksmai gali būti planuojami bei apgalvojami iš anksto. Priešiška – piktybinę agresija apibūdinama kaip aiškus ir sąmoningas priešiškus kitų žmonių atžvilgiu, kai būdinga destrukcija. Tai agresijos forma, pasireiškianti vieno asmens sąmoningu skausmo sukėlimu kitam asmeniui, kai procesas smurtautojui kelia malonias emocijas ir psichologinį pasitenkinimą. Vadinasi,

yra išskirtos trys agresijos rūšys: impulsyvi – gynybinė, instrumentinė ir priešiška – piktybinė agresija.

Suslavičius ir Valickas (1999) teigia, kad visomis išvardintomis agresijos formomis siekiama pakenkti arba padaryti žalą kitam žmogui. Tačiau tai nereiškia, jog visos šios agresijos formos yra destruktivos. Impulsyvi - gynybinė agresija paprastai kyla žmogui patiriant frustraciją, susidarius situacijai, kai jam grasinama, pažeidžiami jo interesai ir panašiai. Tai reiškia, jog šio pobūdžio agresija nėra tikslingas siekis daryti žalą kitam asmeniui, šios agresijos būdas yra orientuotas į savo teisių, interesų ir gerovės apsaugojimą. Destruktyvi agresija yra neatsiejama nuo tikslingo kenkimo kitam žmogui. Ši agresijos forma genetiškai nepaveldima ir nėra įgimta, nes neturi biologinio pagrindo. Taigi, destruktvyvi agresija įgyjama socializacijos proceso metu.

Smurtinį elgesį galima skirstyti pagal agresijos taikinį, pavyzdžiui, žmogus agresyvių veiksmą gali nukreipti į niekuo nekaltą asmenį norėdamas išlieti susikaupusį pyktį. Tai vadinama pykčio agresija, kai žmogus stipriai supykęs panaudoja agresiją. Taip pat išskiriama ir agresija, kuri nėra sukelta pykčio (Žukauskienė, 2006). Taigi, žmogus gali smurtauti dėl patiriamo pykčio priepuolio ir dėl to, kad tai malonu daryti.

Įvairūs autoriai išskiria fizinį smurtą reiškiančių žmonių tipus. Dodge su kolegomis (1990) tyrinėjo asmenis, kurie greitai supyksta, nekontroliuoja savęs ir taip fiziškai smurtauja. Tokius žmones jis pavadino smurtautojais. Feshbach (1964) žmones, kurie naudoja fizinį smurtą, išskiria į dvi grupes: kurie naudoja priešišką (ekspresyvią) agresiją ir tie, kurie naudoja instrumentinę agresiją. Priešiška agresija susidaro kaip atsakas į pyktį sukeliančius veiksmus, tokius kaip įžeidimas, fizinis užpuolimas ar asmeninės nesėkmės. Priešiškos (ekspresyvios) tipo agresijos tikslas priversti kitą asmenį kentėti. Instrumentinė agresija kyla, kai asmuo trokšta objektų ar statuso, kurį turi kitas asmuo, ir to siekia neatsižvelgdamas į kainą. Šiuo atveju tikslo sužaloti kito nėra, bet naudojamas smurtas kaip priemonė tikslui pasiekti. Žukauskienė (2006) pateikia išsamesnę smurtautojų tipologiją, kuri pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė. *Smurtautojų tipologija.* Pagal Dodge (1990) (cit. iš Žukauskienė, 2006).

Tipas	Aprašymas
Palaikantys savo reputaciją	Būgštauja, kad jie nėra reikšmingi, ir stengiasi įtikinti kitus, kad iš tiesų jie smarkūs ir bebaimiai žmonės.
Ginantys savo reputaciją	Stengiasi ginti savęs vaizdą nuo paniekinimo.
Palaikantys sau	Įsitikinę, kad kiti egzistuoja tik tam, kad aptarnautų juos, ir pyksta, kai kiti nesutinka jiems paklusti.
Ginantys savo statusą	Agresyviai priešinasi, kai kiti bando užimti jų vietą visuomenėje.

Tipas	Aprašymas
Chuliganai ir sadistai	Jaučia pasitenkinimą, kai pakenkia kitam; auka pasirenka silpnesnį; nesąžiningai įgyja pranašumą.
Besiginantys	Smurto griebiasi dėl stiprios baimės, kad patys taps auka, jeigu nepuls pirmieji.

Šioje lentelėje klasifikacijos pagrindas yra priežastys, skatinančios asmenį naudoti smurtą. Kaip matyti, skatinimo veiksniai gali būti skirtingi. Smurtaujančiam žmogui gali būti būdingas konkretus vienas iš išvardintų tipų arba kelių tipų derinys.

Vadinasi, yra nemažai sąvokų, kurios apibūdina fizinį smurtą. Fizinis smurtas gali būti apibūdinamas kaip šiurkšti prievarta, fizinės ir emocinės kančios, kurių tikslas – priversti auką kentėti ir taip įgyti jo atžvilgiu ypatingą galią. Svarbu išsiaiškinti dėl kokių priežasčių žmonės linkę naudoti smurtinį elgesį.

1.1.1. Smurtinį elgesį aiškinančios teorijos

Mokslinėje literatūroje aptinkama daug įvairių teorijų, kurios skirtingai aiškina smurto atsiradimą ir pasireiškimą. Tad ir skirtingų paradigmu mokslininkai smurtą aiškina skirtingai. Vienos iš pagrindinių smurtinį elgesį aiškinančių teorijų yra biologinė agresyvumo teorija, frustracinė agresijos teorija, socialinio išmokymo teorija ir socialinė kognityvinė agresijos teorija.

Pagal biologinę agresyvumo teoriją agresyvumas žmogui yra įgimtas, tai dalis jo instinktyvios prigimties. Žymiausi biologinės agresyvumo teorijos šalininkai yra Freud ir Lorenz. Freud teigė, kad polinkis į agresiją yra originali, savarankiškai egzistuojanti žmogaus dispozicija. Agresija, nukreipta į kitus žmones, laikyta nuolatinio savidestrukcijos ir savisaugos konflikto rezultatu. Agresijos instinktas laikomas antriniu, kilusiu iš pirminio mirties instinkto. Freud rėmėsi Darvino evoliucijos teorija ir teigė, kad žmogaus agresyvumui didelę įtaką daro biologiniai instinktai. Jis daugiausia dėmesio skyrė seksualiniam potraukiui ir agresijos vaidmeniui. Agresijos apraiškas jis laiko seksualinio instinkto komponentais, mirties instinkto pasireiškimu arba reakcija į nenorą patirti nemalonumą (Žukauskienė, 2006). Etologinėje teorijoje (Lorenz, 1966) teigiama, kad žmogaus polinkis agresyviai elgtis kyla iš įgimto savisaugos instinkto. Pagal Lorenz (1966) ir Freud (1962), instinktyvi energija, skatinanti individą elgtis agresyviai, kyla iš fiziologinių procesų ir genetiškai įsitvirtina organizme. Lorenz (1966) nuomone, agresyvių veiksmų raiška priklauso nuo sukauptos agresyvios energijos kiekio ir nuo paskatų, kurios palengvina agresyvų elgesį, stiprumo. Freud (1962) ir Lorenz (1996) teorijose agresija laikoma instinktyvių, įgimtų veiksmų padariniu, todėl išvengti

agresijos protrūkių arba juos pašalinti beveik neįmanoma, galima tik laikinai sumažinti jų intensyvumą. Anot Legkausko (2010), nors agresija ir suteikia pranašumo natūralios atrankos procese, tačiau žmonių elgesio įvairovė verčia manyti, kad agresyvus elgesys nėra universalus, įgimtas instinktas. Jo nuomone, žmogaus biologinė prigimtis tik suteikia galimybę agresyviai elgtis, tačiau neleidžia prognozuoti, ar žmogus elgsis agresyviai, ar ne (Legkauskas, 2010). Vadinasi, pagal biologinės agresyvumo teorijos šalininkus Freud ir Lorenzo, agresyvumas yra instinktyvus, įgimtų veiksmų padarinys.

Frustracinės agresijos teorija aiškina, jog frustracija sukelia agresyvią energiją, išlaisvinančią agresyvų elgesį. Kitaip tariant frustracija sukelia agresyvų stimulą, o šis sužadina norą agresyviai elgtis. Dollard, Doobs, Miller, Mowrer ir Sears yra frustracinės agresijos teorijos kūrėjai. Frustracija apibūdinama kaip bet koks įvykis arba kitų asmenų veiksmas, neleidžiantis organizmui pasiekti aktyviai siekiamo tikslo. Fizinės kliūtys, reikiamų išteklių nebuvimas, teisinės ir socialinės taisyklės, aktyvūs kitų asmenų trukdymai ir daugelis kitų įvykių gali neleisti organizmui pasiekti tikslų arba atidėti tų tikslų siekimą vėlesniam laikui. Dollard teigia, kad frustracijos ir agresyvios energijos (arba potraukio) ryšys yra įgimtas. Organizme, dar neturinčiame patirties, yra įgimtų, besiskiriančių tarpusavyje savo stiprumu, agresyvių reakcijų hierarchija. Taigi, frustracija sukuria agresijos energiją, kuri savo ruožtu suaktyvina vyraujančias agresyvias reakcijas (Steponienė, 1998; Žukauskienė, 2006). Taigi, pagal frustracinės agresijos teoriją, smurtinis elgesys kyla dėl įvairių trukdžių norimam rezultatui pasiekti.

Socialinio išmokymo teorijoje, kurią sukūrė Bandura, pagrindinė agresijos priežastis numatytų pozityvių padarinių (galimų paskatinimų) poveikis. Žmonės įvertina rezultatus, tikėtinus pasielgus agresyviai, ir lygina tai su tais padariniais, kokių susilauks už agresyvų elgesį. Agresija pasireiškia tada, kai numatyti padariniai, pasielgus agresyviai nusveria kitokio įmanomo elgesio padarinius, o ne automatinės reakcijos, nulemtos frustracijos arba nemalonaus skatinimo, sukelia agresyvų elgesį. Agresyviai pasielgiama tik tuo atveju, jeigu individas anksčiau išmoko taip reaguoti į nepalankias sąlygas. Bandura manymu, agresija yra išmoktas elgesys ir nesiskiria nuo bet kurios kitos įgytos elgesio formos. Šį socialinį išmokimą Bandura skirsto į tiesioginį pastiprinimą (kai žmogaus agresyvus elgesys pasiekia savo tikslą ir taip yra paskatinamas) ir socialinį modeliavimą (kai žmogus agresyvaus elgesio išmoksta stebėdamas aplinką ir netinkamai besielgiančius žmones) (Žukauskienė, 2006; Braslauskienė ir Jonutytė, 2005). Taigi, pagal socialinio išmokymo teoriją, agresyvus elgesys yra išmokstamas.

Santykinai naujausi bandymai, aiškinantys agresyvaus elgesio ištakas, remiasi socialinėmis kognityvinėmis agresijos teorijomis (Dodge, Crick ir Huesmann). Dodge manymu, agresyvaus elgesio priežastys gali būti įvairūs informacijos perdirbimo efektai. Toks procesas suvokiamas kaip stadijų (sąmoningų ar nesąmoningų) seka. Išskiriami šeši žingsniai. Jei, kai kuriuose

žingsniuose atsiranda iškraipymų, žmogaus reakcija būna netinkama ir pažeidžia socialaus elgesio normas. Šie žingsniai susideda iš stimulų kodavimo, stimulų mintinės reprezentacijos, tikslų išaiškinimo, galimų reakcijų generavimo, reakcijų įvertinimo ir reakcijų įgyvendinimo (Braslauskienė ir Jonutytė, 2005).

Psichologas Huesmann daugiausiai dėmesio skiria kognityviniams elgesio scenarijams. Jo manymu, žmogaus elgesys priklauso nuo specialių scenarijų, kurių išmokstame ankstyvaisiais asmenybės formavimosi metais. Pagal Huesmann scenarijų teoriją, socialinis elgesys daugeliu atvejų yra kontroliuojamas tomis elgesio programomis, kurios buvo išmoktos ir įtvirtintos asmens ankstyvojo vystymosi metu. Pirminis procesas, kurio metu kuriamas scenarijus yra išmokymo procesas, į kurį įeina ir stebėjimo komponentas. Apibendrinti išmoktų scenarijų blokai tampa socialinio elgesio principais. Taigi scenarijai, kuriais vaikas vadovaujasi agresyviai elgdamasis, formuoja bendresnį scenarijų, darantį įtaką suaugusiojo antisocialiniam elgesiui, pagrindą. Tam, kad scenarijus būtų įtvirtintas atmintyje, kartais reikia jį pastiprinti galvojant apie scenarijų mintyse arba bandyti jį įgyvendinti gyvenime. Žmogus tokius scenarijus laiko atmintyje iki tol, kol reikia juos panaudoti problemų sprendimui (Žukauskienė, 2006). Taigi, smurtinį elgesį lemia ankstyvoji patirtis, kai suformuojamos atitinkamos žinių struktūros.

Vadinasi, yra nemažai teorijų, kurios aiškina agresyvaus elgesio atsiradimą. Vienos iš pagrindinių ir labiausiai tyrinėtų teorijų yra biologinė agresijos teorija, frustracinės agresijos teorija, socialinio išmokymo teorija ir socialinė kognityvinė agresijos teorija. Tad smurtinis elgesys gali kilti dėl įvairių priežasčių. Taip pat jis skiriasi lyties atžvilgiu.

1.1.2. Lytis, kaip veiksnys, lemiantis polinkį į smurtą

Vyrauja tokia nuomonė, kad vyrai labiau linkę į smurtą nei moterys, tačiau mokslininkai teigia, kad tiek vyrai, tiek moterys turi polinkį į agresyvaus tipo elgesį. Moterys siejamos su emociu, psichologiniu bei fiziniu smurtu, vis dėlto, mokslininkai teigia, jog moterys labiau pasižymi polinkiu į psichologinį ar emocinį smurtą. Taip yra dėl mažesnės moterų fizinės jėgos, todėl jos linkusios smurtauti pasitelkdamos žodžius bei emocines paveikumo priemones. Kadangi vyrai mažiau įvaldę psichologinės prievartos strategijas, todėl dažniau renkasi naudoti jėgą ir agresija pasireiškia fiziniu smurtu (Vaigė, 2013). Tad agresyvus elgesys būdingas tiek vyrams, tiek moterims, tačiau tai išreiškia skirtingais būdais. Svarbu išsiaiškinti, vyrų ir moterų skirtumus tarp fizinio smurto naudojimo ir požiūrio į smurtą.

Buvo užfiksuoti reikšmingi lyčių skirtumai, susiję su požiūriu į smurtą ir smurto naudojimu (Nabors & Jasinski, 2009). Vyrų ir moterų agresyvumo skirtumus lemia genetiniai ir socialiniai veiksniai. Teigiama, kad vyrams jau genetiškai užprogramuotas polinkis į smurtą. Taip pat daugelyje šalių laikoma, kad vyriškos lyties atstovai turi būti šiurkštesni, labiau savimi pasitikintys ir

agresyvesni nei moterys (Žukauskienė, 2006). Tyrimai rodo, kad lyčių agresijos skirtumai pasireiškia kaip seksualinės atrankos produktas ir dėl socialinių vaidmenų.

Vienas iš argumentų aiškinant, kodėl vyrai yra agresyvesni nei moterys, yra tai, kad vyrų kraujyje yra aukštesnis testosterono lygis. Nurodoma, kad papildomas testosterono išsiskyrimas vyrų organizme sukelia nekontroliuojamą agresiją. Tačiau tyrimai yra prieštaringi. Todėl teigiama, kad žmonių elgesį labiau nulemia socialiniai ir kognityviniai mechanizmai, o ne fiziologiniai veiksniai. Asmenys gali perimti kitus agresyvaus elgesio būdus, ne tik fizinius, bet ir, pavyzdžiui, netiesioginę agresiją. Skirtingos agresyvaus elgesio formos gali būti perimtos per išmokymo mechanizmus ir nėra tiesiogiai susijusios su hormonais (Žukauskienė, 2006). Vadinasi, vyrų ir moterų agresyvumo skirtumai pasireiškia dėl socialinių, kognityvinių veiksnių.

Įvairūs tyrimo rezultatai ir dabartinės analizės leidžia daryti išvadą, kad vyrai labiau linkę naudoti fizinį smurtą. Nors tai ir priklauso nuo daugybės veiksnių, tačiau skirtumai ypač akivaizdūs kalbant apie fizinę agresiją. Vyrai ir moterys taip pat skiriasi nuostatomis agresijos atžvilgiu, tai yra, skiriasi jų požiūris į fizinį smurtą. Taip yra dėl to, kad vyrai dažniausiai jaučia mažesnę atsakomybę ir nerimo jausmą. Moterys, atvirkščiai, labiau jaudinasi dėl agresijos padarinių joms pačioms (Žukauskienė, 2006). Be abejo, vyrai ir moterys turi skirtingą socialinį suvokimą – skirtingas agresijos funkcijų teorijas ir modelius. Moterys agresiją vertina kaip galimybę išreikšti pyktį ar stresą, atpalaiduoti agresyvią energiją. Vyrai laiko agresiją instrumentu, elgesio modeliu, kuriuo naudojasi siekdami socialinio ir materialinio įvertinimo (Driscoll, Zinkivskay, Evans, & Campbell, 2006; Tapper & Boulton, 2004). Vyrams net sapnuojant pasireiškia didesnis agresijos ir smurto dažnis nei moterims (Schredl, 2009). Galiausiai patologijos, kurioms būdingi padidėję agresyvūs polinkiai, yra paplitusios labiau tarp vyrų (American Psychiatric Association, 2000; Moffitt, Caspi, Rutter & Silva, 2001). Yuan su kolegomis (2014) teigia, kad vyrai elgiasi fiziškai agresyviau, nes jie nesugeba kontroliuoti emocijų po įvairių įvykių ir vyrams trūksta empatijos. Taigi vyrams paprastai trūksta prosocialaus elgesio bendruomenėje, ypač kalbant apie pagalbą žmonėms. Pavyzdžiui, Zimmer - Gembeck, Geiger, & Crick (2005) tyrimas atskleidė statistiškai neigiamą ryšį tarp prosocialaus elgesio ir agresyvaus elgesio. Taigi, vyrai pasižymi didesniu polinkiu naudoti fizinį smurtą.

Tyrimai rodo, kad vyrų požiūris į smurtą, karą, fizines bausmes bei žudymą yra labiau teigiamas nei moterų. McAlister ir kolegų (2001) atliktame tyrime rezultatai parodė, kad vyrai labiau nei moterys linkę manyti, jog karas yra neišvengiamas. Taip pat vyrai daug labiau nei moterys teigiamai vertina žudymą kaip gynimosi priemonę. Bei vyrai labiau nei moterys teigiamai vertina fizinių bausmių naudojimą. Kitas tyrimas parodė, kad vyrai, skirtingai nei moterys, teigiamai vertina žudymą dėl garbės (Khan, 2018). Apklausų metu vyrai dažniau nei moterys prisipažįsta esą agresyvūs, o eksperimentai patvirtina, kad vyrai yra linkę agresyviau elgtis, pavyzdžiui, suteikti jų

manymu, skausmingesnius elektros smūgius (Bettencourt & Kemahan, 1997). Syahputra ir kolegų (2018) tyrime nustatyta, kad vyrai dažniau elgiasi fiziškai agresyviai ir rodo tiesioginį pyktį, pavyzdžiui, muša, spardo, stumia ir įžeidinėja. Kadangi moterys labiau linkusios naudoti žodinę agresiją, turėdamos blogų ketinimų, tai jos dažniau nei vyrai naudoja apkalbas, atstūmimą. Taigi, vyrai labiau nei moterys teigiamai vertina požiūrį į smurtą.

Vadinasi, įvairūs tyrimai rodo, kad vyrai labiau nei moterys pasižymi smurtiniu elgesiu ir teigiamu požiūriu į smurtą. Šie skirtumai pasireiškia dėl socialinių, kognityvinių ir kitų veiksnių.

1.2. Požiūris į fizinį smurtą prieš bendraamžius

Požiūris yra svarbus norint suprasti smurto šaknis. Mokslininkai teigia, kad teigiamas požiūris į smurtą yra susijęs su jo naudojimu, o smurto naudojimas - su pozityviu smurtu (Pinos et al., 2016). Jaunų suaugusiųjų smurtas yra viena iš labiausiai matomų smurto formų visuomenėje. Visame pasaulyje laikraščiai ir žiniasklaida kasdien praneša apie gaujų ar jaunų suaugusiųjų smurtą gatvėse bei mokyklose. Pagrindinės tokio smurto aukos ir smurtautojai yra patys paaugliai ir jauni suaugusieji. Asmenų nužudymai ir įvairūs nemirtini užpuolimai, kuriuos įvykdo jauni žmonės, labai prisideda prie jaunų suaugusiųjų ankstyvos mirties ir sužeidimų priežasčių (Krug et al., 2002).

Yra bent keletas priežasčių, kodėl turime rimtai analizuoti ir stengtis užkirsti kelią smurtiniam elgesiui. Žmogžudystės ir savižudybės yra dvi iš penkių pagrindinių 15 - 29 metų amžiaus jaunų žmonių mirties priežasčių. Smurtas sukelia fizines traumas ir yra susijęs su įvairiomis chroninėmis ligomis. Smurtas taip pat siejamas ir su neigiamomis psichosocialinėmis pasekmėmis – įvairiais psichikos sutrikimais, prastais pasiekimais mokykloje, įsidarbinimo sunkumais. Smurtas sukelia sunkias ekonomines pasekmes – didelis krūvis tenka sveikatos priežiūros įstaigoms ir teisėsaugos institucijoms, gali būti prarastas darbingumas, atsirasti pravaikštos, gali būti prarandamas produktyvumas (Krupskienė ir kt., 2011). Taigi, smurtas sukelia daugybę neigiamų pasekmių.

Fizinis smurtas tarp bendraamžių yra didelė problema šiuolaikiniame pasaulyje. Bendraamžių smurto paplitimas yra didesnis miesto, didelės rizikos bendruomenėse, kur pastebimas didesnis skurdo, nedarbo, vienišų namų ūkių ir sunkių nusikaltimų lygis. Didelis ir išsamus epidemiologinis tyrimas apie miesto jaunimo smurtą rodo, kad 32,8 proc. vaikinių ir 27,3 proc. merginų dalyvavo vykdant fizinį smurtą bendraamžių tarpe, o 37,0 proc. vaikinių ir 29,5 proc. merginų patyrė smurtą iš bendraamžių. To paties tyrimo išvados rodo, kad bendraamžių smurtas ir tapimas auka yra dvi labiausiai paplitusios smurto rūšys tarp jaunimo (Ali et al., 2011). Tai parodo, kad fizinis smurtas tarp bendraamžių yra labai paplitęs.

Kalbant apie smurtą tarp bendraamžių, tyrimai atskleidė teigiamą požiūrį į smurtą tarp bendraamžių ir smurtinį elgesį, kai smurtas suvokiamas kaip pramoga, būdas pagerinti savęs

vertinimą, būdas spręsti problemas ir užmegzti socialinius santykius, taip pat smurtas suvokiamas kaip sąžiningas kerštas ir bausmė, kai jaučiamas bejėgiškumas ir nepasitikėjimas teisingumu. JAV jaunimo tyrimo metu rezultatai parodė, kad vyrų požiūris į smurtą teigiamas, kada kalbama apie fizinės bausmės, nusikalstamumą, karą ir partnerių smurtą (Davidson & Canivez, 2012). Atlikus tyrimus su afrikiečių kilmės jaunimu JAV, nustatyta, kad žemesnis socialinis ir ekonominis statusas, vyresnis amžius ir asmenų supratimas, kad jų tėvai palaiko smurtą, buvo susiję su teigiamu požiūriu į smurtą, naudojamą kerštui (Copeland - Linder et al., 2007). Keletas tyrimų nagrinėjo smurtą palaikančias nuostatas ir jų ryšius su bendraamžių smurtu. Vienas tyrimas parodė, kad tarp 7 – 9 klasių jaunimo agresyvus požiūris buvo reikšmingai susijęs su jaunimo smurtu (Vernberg, Jacobs, & Hernshberger, 1999). Kitas tyrimas, su septintos klasės mokiniais, parodė, kad požiūris į kovas buvo reikšmingai susijęs su ketinimu kovoti, o tai savo ruožtu buvo reikšmingai susiję su tikru smurtiniu elgesiu (Roberto, Meyer, Boster, & Roberto, 2003). Vadinasi, yra nemažai asmenų, kurie turi teigiamą požiūrį į smurtą.

Yra daug psichosocialinių veiksnių, turinčių įtakos smurtiniam elgesiui ir šie veiksniai padeda suprasti, kodėl asmenys turi smurtinių polinkių. Kognityviniai ir emociniai poveikiai, kurie ypač atsiranda su patirtimi, paaiškina individo požiūrį. Paprastai požiūris turi įtakos elgesiui ir teigiamas požiūris į smurtą svarbus smurtinio elgesio vystymosi veiksnys (Gur, Cerit, & Gurhan, 2017). Socialinio mokymosi paaiškinimuose jaunimo požiūris į agresiją laikomas svarbiu vaidmeniu siejant jaunimo smurtą ir agresyvų elgesį. Šie paaiškinimai rodo, kad vaikai ir paaugliai, patyrę smurtą, ima smurtą vertinti kaip normatyvų ir priimtina, dėl to gali padidėti jų smurtinis elgesys (Bandura, 1986). Kai kurie tyrimai rodo, kad agresyvus elgesys neatsiranda savaime, bet jį lemia sunkumai užmezgant santykius su bendraamžiais, tėvų priežiūra, smurtinių vaizdo žaidimų ir filmų poveikis, savivertės nestabilumas, savikontrolė, besaikis alkoholio vartojimas, nusivylimas ir stresas, netinkamas tėvų auklėjimas, kitų provokacija, netinkamas emocijų ir nepalankios aplinkos reguliavimas (Syahputra, Alizamar, Afdal, Ardi, & Trizeta, 2018). Bandura (1977) teigė, kad emociniai atsakai ir įsitikinimai išmokstami tiek tiesiogiai patiriant, tiek stebint. Taigi požiūris gali formuotis ir asmeniškai patiriant smurtą ir būnant smurto liudininku. Pavyzdžiui, buvimas tiesiogine auka, smurto stebėjimas gyvai ir smurto stebėjimas žiniasklaidoje (pvz., vaizdo žaidimuose, naujienų reportažuose, filmuose, televizijoje) gali būti reikšmingi veiksniai, lemiantys tolesnį požiūrio į smurtą vystymąsi (Guttman, Mowder ir Yasik, 2006). Vadinasi, yra daug veiksnių, kurie daro įtaką požiūriui į smurtą ir smurtiniam elgesiui.

Požiūris į smurtą ir smurto naudojimas priklauso nuo daugybės veiksnių. Pasaulio sveikatos organizacija 2002 m. (cit. iš. Krupskienė ir kt., 2011) pristatė ekologinį modelį pritaikytą smurtinio elgesio aiškinimui, kuris įrodo, kad smurtą galima numatyti ir išvengti sveikatos problemų. Išskiriami keturi ekologinio modelio lygiai, darantys įtaką smurtiniam elgesiui – individualus,

santykių, bendruomenės ir visuomenės:

- Individualiame lygyje aiškinamasi, kas didina tikimybę tapti auka ar skriaudėju. Šiame lygyje svarbūs biologiniai, genetiniai ir socialiniai veiksniai.
- Santykių lygyje aiškinama kaip artimi socialiniai santykiai su bendraamžiais ir šeimos nariais didina smurto patyrimo ar smurto naudojimo riziką.
- Bendruomenės lygis analizuoja kaip bendruomeninė aplinka – mokykla, darbovietės, kaimynystė – daro įtaką smurtautojams ar aukoms.
- Visuomenės lygis aiškina kaip sukuriama palanki smurtui aplinka ir analizuoja tokius veiksnius, kaip kultūrinės normos, pagal kurias yra priimtinas smurtinis konfliktų sprendimo būdas, priimtinas vyrų dominavimas prieš moteris ir vaikus, jėgos naudojimas prieš piliečius.

Nei vienas veiksnys nepaaiškina asmens (ar grupės) aukšto ar žemo smurto rizikos laipsnio. Smurtą sąlygoja kompleksinė daugelio veiksnių sąveika. Individualiame lygyje asmeninė patirtis ir biologiniai faktoriai daro įtaką žmogaus elgesiui ir apsprendžia tikimybę, ar žmogus taps smurto auka ar skriaudėju. Individualaus lygio veiksniai: vaikystėje patirta nepriežiūra, psichologiniai ir asmenybės sutrikimai, alkoholio ar narkotikų vartojimas, polinkis į agresiją. Tarpusavio santykiai (šeima, draugai, intymūs partneriai, tos pačios socialinės padėties partneriai) taip pat daro įtaką smurto rizikai. Smurto riziką padidina nebendravimas su tėvais ar smurtaujančių draugų įtaka. Rizikos veiksniams, susijusiems su socialine aplinka (tokia, kaip mokykla, rajonas, darbo vieta) priklauso aukštas nedarbo lygis, gyventojų tankumas, vietinė narkotikų ar ginklų prekyba (Krupskienė ir kt., 2011). Taigi, požiūriui į smurtą svarbus ne vienas veiksnys, o jų visuma.

Vadinasi, požiūris į fizinį smurtą susijęs su smurto naudojimu. Teigiamas požiūris į smurtą dažnesnis tarp vyrų, nei tarp moterų. Smurto naudojimas ir požiūris į smurtą susijęs su daugybe veiksnių, kurie išskiriami į individualius, santykių, bendruomenės ir visuomenės veiksnius. Taip pat požiūris į smurtą ir jo naudojimas priklauso nuo savęs vertinimo ir vertybių, kuriomis vadovaujasi jauni suaugusieji.

1.3. Požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius psichologinių veiksnių sampratos

1.3.1. Savęs vertinimo samprata

Svarbus konstruktas, kuris susijęs su požiūriu į fizinį smurtą prieš bendraamžius yra savęs vertinimas. Savivertė yra psichologinėje literatūroje plačiai nagrinėjama ir aktualumo neprarandanti tema. Amerikos psichologų asociacijos žodyne (2020) savęs vertinimas apibrėžiamas kaip laipsnis, kuriuo savęs sampratoje esančios savybės ir charakteristikos suprantamos kaip teigiamos. Savęs vertinimas atspindi asmens fizinį atvaizdą, jo pasiekimų ir gebėjimų vaizdą,

vertybes bei suvokiamą sėkmę, taip pat būdus, kuriais kiti mato ir atsako į tą asmenį. Kuo labiau teigiamas yra šių savybių ir charakteristikų suvokimas, tuo aukštesnė jų savivertė. Taigi, be šio savęs vertinimo apibrėžimo yra ir kitų, kurie svarbūs, norint suprasti požiūrį į fizinį smurtą prieš bendraamžius.

Savęs vertinimas tai procesas, kurio metu žmogus analizuoja pats save, lygina savo ypatybes su tam tikrais standartais bei tikrina sprendimų apie save tikslumą ir adekvatumą. Žmogus, vertindamas save, visuomet lygina save su visuotinai priimtinomis normomis, idealiu įvairių savybių pasireiškimu (Valickas, 1991). Harter (1999) pateikiamame apibrėžime teigiama, kad savęs vertinimas – tai savo bendrųjų charakteristikų, savo kompetencijų, galių, savo adekvatumo specifinėse srityse įvertinimai. Remdamasi James ir Cooley teoriniais darbais apie savęs suvokimą (Harter, 1985; Harter, 1999), Harter tvirtina, kad savęs vertinimas priklauso nuo to, kas pasiekama, palyginti su tuo, ko norima pasiekti, ir kiek tai svarbu (Harter, 1999). Pagal Žukauskienę (2007), savęs vertinimas gali būti vadinamas ir savigarba, kuri yra gero psichologinio prisitaikymo, asmeninės laimės ir efektyvaus funkcionavimo vaikystėje ir suaugus sąlyga.

Paaugliams ir jauniems suaugusiems didžiulę įtaką daro aplinkinių žmonių idėjos ir nuomonė. Jie, remdamiesi savo patirtimi, susikuria savivertę ir nusprendžia, ar jie yra vertingi, patinka kitiems ir ar jais žavisi. Teisingas savęs vertinimas – tai asmens žinių, mokėjimų ir įgūdžių, psichinių ir fizinių savybių bei galimybių suvokimas, vientisas paties savęs ir savo vietos gyvenime vertinimas (Spurga, 1988). Savęs vertinimas gali būti įvardijamas ir savosios vertės suvokimu, tai – nepaprastai svarbi asmenybės charakteristika. Savosios vertės lygis reguliuoja mūsų elgesį įvairiausiose gyvenimo srityse, veikia mūsų tarpasmeninius santykius, veiklos tikslų ir kryptį pasirinkimą ir jos efektyvumą, apsisprendimą krizinėse situacijose (Antinienė ir kt., 2002). Savosios vertės jausmą galima skirti į: savigarbą, vertinamojo požiūrio į save aspektą bei simpatiją sau, išreiškiančią daugiau emocijas ir jausmus savo paties atžvilgiu.

Psichologijos žodyne (1993) savęs vertinimas apibrėžiamas kaip individo savęs paties, savo savybių, galimybių ir vietos tarp kitų žmonių vertinimas. Reasoner (2001), analizuodamas savęs vertinimo sampratą, teorijose ir tyrimuose pabrėžia, kad savęs vertinimas susideda iš kelių komponentų – kitų vertinimų atspindėjimo, socialinio palyginimo, savirefleksijos ir identifikavimosi su tam tikra grupe. Fennel (1999) teigia, kad savęs vertinimas paremtas gyvenimo patirtimi, atsižvelgiant į tai, ar gyvenimo patirtis buvo teigiama ar neigiama. O anot Reasoner (2001), žmonės apskritai siekia išlaikyti aukštą savęs vertinimą, o žemą – didinti, nes nori jaustis gerai. Taigi, savęs vertinimas susijęs su savęs suvokimu ir tapatybės atradimu.

Rosenberg (1965) savivertę išskyrė į globalią ir specifinę. Pastaroji dar vadinama akademinė, kuri labiau susijusi su mokyklos ar kitos specifinės srities veiklos rezultatais. Globali savivertės samprata apima bendrą palankų arba nepalankų požiūrį į save. Aukšta savivertė reiškia

adekvatų savęs vertinimą, pasitenkinimą savo praeitimi (Rosenberg, Schooler, Schoenbach, & Rosenberg, 1995). Rosenberg sukurtą savęs vertinimo skalę vertina globalią savivertę. Skalė susideda iš dviejų komponentų: pasitenkinimo savimi ir savęs menkinimo, kas ir atspindi teigiamą ir neigiamą požiūrį į save. Toks dviejų komponentų matavimas suteikia geresnį duomenų atitikimą nei vienas bendras komponentas. Tad teigiamas arba neigiamas požiūris į save nusako žmogaus savęs vertinimo lygį.

Kiti autoriai savęs vertinimo sąvoką apibūdina kitaip. Wells ir Marwell (1976) savęs vertinimo sąvokas suskirstė į keturis pagrindinius tipus. Pirmasis apibrėžimas savivertę nusako kaip socialinę nuostatą – savęs vertinimas suprantamas kaip ypatinga socialinės nuostatos rūšis arba kaip nuostata į ypatingą objektą – save. Antrasis tipas nurodo, kad savęs vertinimas kaip skirtumas tarp nuostatų – parodoma savęs vertinimo priklausomybė nuo skirtumo tarp to, kokį žmogus mato save realybėje (realus „Aš“) ir koks jis norėtų būti (idealus „Aš“). Kuo labiau vertinimai sutampa, tuo didesnė savivertė ir atvirkesčiai. Kitas tipas nusako, kad savivertė kaip psichologinė reakcija, kuriai svarbūs jausmai, sukelti skirtumų tarp dviejų nuostatų. Paskutinis tipas savęs vertinimą traktuoja kaip asmenybės funkciją – suprantamas kaip „Aš“ sistemos komponentas, kuris atlieka tarpininko funkcijas tarp „Aš“ ir išorinio pasaulio (cit. iš Valickas, 1991). Taigi, savęs vertinimo apibrėžimai yra keturių tipų, iš kurių visi yra vienodai svarbūs.

Dažnai pastebimas savęs vertinimo neadekvatumas. Skiriamos trys savęs vertinimo adekvatumo rūšys: adekvatus – atitinkantis tikrovę, neadekvačiai aukštas ir neadekvačiai žemas. Kai savęs vertinimas yra neadekvačiai aukštas, tuomet stengiamasi paslėpti elementus, kurie parodo žemą savęs įvertinimą, išlaikant bendrą savęs vertinimo aukštį didesnį nei yra iš tiesų (Sedikides, 1993). Priešingas neadekvačiai aukštam savęs vertinimui yra neadekvačiai žemas. Žmogus, žemiau vertinantis save, nepasitiki savimi, labai jautriai reaguoja į kritiką ar nepritarimą, yra pernelyg drovus ir nedrąsus. Tuo tarpu neadekvačiai aukštesnis savęs vertinimas dažnai skatina maksimalizmą, savęs pervertinimą bei nepakankamą aplinkinių įvertinimą. Adekvatus savęs vertinimas parodo, kad individas tikroviškai vertina aplinką, savo galimybes bei sugebėjimus (Valickas, 1991). Taigi, savęs vertinimas gali būti adekvatus, neadekvačiai aukštas arba neadekvačiai žemas.

Vadinasi, savęs vertinimas tai savęs lyginimasis su kitais, pasiekimų bei gebėjimų vaizdas, įvairių savybių teigiamas suvokimas. Šio tyrimo pagrindu pasirinkta Rosenberg savęs vertinimo samprata, apimanti tai, kiek asmuo jaučiasi esąs vertingas.

1.3.2. Vertybių samprata

Kitas svarbus konstruktas, kuris susijęs su požiūriu į fizinį smurtą prieš bendraamžius, yra vertybės. Armanavičiūtė ir Martišauskienė (2009) teigia, jog vertybės yra sudėtingas fenomenas

ir sukelia nemažai prieštarų svarstymų bei diskusijų, kurių ašimi dažniausiai tampa vertybių prigimtis ir hierarchija, vertybių vaidmuo ir vieta žmogaus gyvenime. Vienas iš pirmųjų tyrinėjęs vertybes – Allport (1955) teigia, kad vertybės yra savybės, parodančios žmogaus giliausius norus ir motyvus, kuriuos turi kiekvienas, tačiau jie gali skirtis savo svarba kiekvienam.

Kiti autoriai vertybių sampratą apibūdina skirtingai. Schwartz (2006, 2007) vertybes apibūdina, kaip slaptus motyvus, norus ir siekiamus tikslus, kurie yra skirtingo svarbumo ir tarnauja, kaip vedantys principai žmogaus gyvenime. Jis, kaip ir daugelis kitų mokslininkų tyrusių vertybes, mano, kad vertybės nebūna vienos, egzistuoja jų sistema - individo pripažįstamos vertybės, kurios sudaro visumą. Galimos įvairios vertybių sistemos, kurios, persipindamos tarpusavyje, suformuoja daugiau ar mažiau vientisą asmens vertybių sistemą (Maslow, 1971). Vertybių sistema susideda iš įvairių kintamųjų (vertybių), kurie gali būti koreliuojantys tarpusavyje, o jų svarba kiekvienam žmogui gali būti skirtinga (Schwartz & Bardi, 2001). Pagal Whitton (2001) vertybės yra abstrakčios idėjos arba principai, kurie padeda nuspręsti, ką daryti, nes jos apibrėžia tai, kas yra svarbu, ypač santykiuose su kitais žmonėmis ir dalykais. Tai ką mes vertiname yra labai svarbu sprendžiant, kaip mes gyvename ir kokiais būdais siekiame savo tikslų.

Taip pat vertybės apibrėžiamos kaip įsitikinimai, kuriais vadovaujamosi specifinėse situacijose ir kurie siejasi su trokštamais pasiekimais ar elgesiu, lemia elgesio ar įvykių pasirinkimą ir įvertinimą bei skiriasi priklausomai nuo santykinės jiems teikiamos svarbos (Schwartz, 1994). Asmeninės vertybės gali sąlygoti asmens nuostatas, normas ar pasirinkimus bei elgesį (Maio, Olson, Bernard, & Luke, 2003; Thogersen, 1999; Verplanken & Holland, 2002). Anot Pruskaus (2003), bendriausia prasme vertybės – tai idėjos, įsitikinimai, nuostatos, formuojančios pageidautiną žmogaus būvį ar elgseną. Kiekvieno žmogaus elgesys parodo jo vertybinę orientaciją. Taigi, vertybės tampa akivaizdžios tik elgesyje, čia jos tarsi materializuojasi įgydamos konkrečią materialinio veiksmo išraišką ir, pasak Posner (2010), pasireiškia per asmens nuomones, požiūrius, įpročius, troškimus ir baimes.

Vyrauja skirtingos, tačiau viena kitai neprieštaraujančios nuomonės apie tai iš ko susideda vertybių sistema. Vieni iš pirmųjų analizavę vertybes – Allport, Vernon ir Lindzey išskyrė šešias vertybių skales: socialinės, teorinės, ekonominės, estetiškos, politinės ir religinės vertybės (Kazdin, 2000). Schwartz (1996) išskyrė virš penkiasdešimt septynių motyvuojančių vertybių. Pagal autorių, vertybės kyla iš trijų individualių ir socialinių poreikių: gyvybiškai svarbūs asmeniniai poreikiai, socialinių sąveikų būtinybė ir poreikis sklandžiai dalyvauti ir išlikti grupės nariu. Visos vertybės, kurios yra sietinos su šiais pagrindiniais žmogaus poreikiais sudaro dešimt motyvacinų vertybių (galia, laimėjimai, hedonizmas, stimuliavimas, savikryptingumas, universalumas, geranoriškumas, tradicija, konformizmas, saugumas), kurios yra atpažįstamos įvairiose kultūrose. Motyvaciniai vertybių tipai pateikti 2 lentelėje. Schwartz sukurta vertybių tyrimo metodologija

socialiniuose tyrimuose yra viena iš plačiausiai taikomų vertybių analizės metodų, siekiant išsiaiškinti asmenų vertybių skirtumus (Butkevičienė, Vaidelytė ir Žvaliauskas, 2009).

2 lentelė. *Vertybių motyvacijos tipai pagal tikslus ir juos reprezentuojančios vertybės* (Butkevičienė ir kt., 2009)

	Vertybė	Bruožai
1.	GALIA	Socialinis statusas ir prestižas, žmonių ir išteklių kontrolė bei dominavimas (socialinė galia, autoritetingumas, turtas).
2.	LAIMĖJIMAI	Asmeninė sėkmė demonstruojant socialiniais standartais pripažintą kompetenciją (sėkmingas, ambicingas, gabus, įtakingas).
3.	HEDONIZMAS	Malonumai ir dvasinis savęs lepinimas (malonumai, mėgavimasis gyvenimu).
4.	STIMULIAVIMAS	Adrenalinas, naujovės ir gyvenimo iššūkiai (narsumas, gyvenimo įvairovė, jaudinantis gyvenimas).
5.	SAVIKRYPTINGUMAS	Nepriklausomas mąstymas ir veiksmų parinkimas, kūryba, tyrinėjimas (kūrybiškumas, laisvė, nepriklausomybė smalsumas, savarankiškumas, savo tikslų pasirinkimas).
6.	UNIVERSALUMAS	Supratingumas, įvertinimas, tolerancija, rūpinimasis visų žmonių ir gamtos gerove (platus požiūris, išmintis, socialinis teisingumas, lygybė, taika pasaulyje, pasaulio grožis, vienovė su gamta, aplinkosauga).
7.	GERANORIŠKUMAS	Rūpinimasis pažįstamų žmonių gerove, parama jų labai (padedantis, sąžiningas, atlaidus, lojalus, atsakingas).
8.	TRADICIJA	Pagarba, atsidavimas ir laikymasis tradicinės kultūros ar religijos nustatytų papročių ir idėjų (kuklumas, savo likimo priėmimas, pasiaukojimas, pagarba tradicijoms).
9.	KONFORMIZMAS	Ribojimas veiksmų, intencijų ir akstinių, galinčių įskaudinti ar pakenkti kitiems arba pažeisti socialines normas ar lūkesčius (mandagumas, paklusnumas, savidisciplina, pagarba tėvams ir vyresniesiems).
10.	SAUGUMAS	Visuomenės, tarpusavio ryšių ir asmeninis saugumas, harmonija ir stabilumas (šeima, saugumas, nacionalinis saugumas, socialinė tvarka, švara).

Šios 10 vertybių sudaro 4 aukštesnės tvarkos vertybių tipus, kurie sudaro dvi koncepcines dimensijas, kurios laikomos žmogaus veiklą vedančiomis vertybėmis. Pirmoji, atvirumo kaitai – konservatyvumo dimensija, kuri derina savikryptingumo, hedonizmo ir stimuliavimo

vertybes bei priešpastatoma tradicijos, konformizmo ir saugumo vertybėms. Antroji, savęs pabrėžimo – savitranscendencijos dimensija, kuri derina laimėjimų ir galios vertybes bei priešpastatoma universalumo ir geranoriškumo vertybėms. Hedonizmas sutampa ir su atvirumu kaitai bei savęs pabrėžimu (Schwartz, 1996).

Manoma, kad vertybės egzistuoja hierarchijoje, per kurią jos daro įtaką elgesiui formuodamos požiūrį. Savęs pabrėžimo vertybės (galia ir laimėjimai): agresija labai teigiamai siejasi su savęs pabrėžimo vertybėmis. Kitaip tariant, galios vertybė, nukreipta į savo poreikių didinimą, visiškai neatsižvelgiant arba mažai atsižvelgiant į kito poreikius, gali sukelti agresiją. Laimėjimų vertybė taip pat teigiamai, nors ir kiek mažiau, siejasi su agresyviu elgesiu. Savitranscendencijos vertybės (universalumas ir geranoriškumas): pagrindinė motyvacija rūpintis ir padėti kitiems. Šios vertybės labai neigiamai susijusios su agresija. Atvirumo kaitai vertybės (savikryptingumas, stimuliavimas ir hedonizmas): teigiamai, bet silpnai susijusios su agresija. Besivadovaujantys atvirumo kaitai vertybėmis, ieško nuotykių, stimulo ir naujų idėjų bei patirties; tokia motyvacija gali lengvai pavirsti agresyviu elgesiu. Konservatyvumo vertybės (tradicija, konformizmas ir saugumas): gali paskatinti susivaržyti, kad atitiktų socialinius lūkesčius, o tai rodo, kad šios konkrečios vertybės neigiamai susijusios su agresija (Benish - Weisman, Daniel, & Knafo - Noam, 2017). Vadinasi, savęs pabrėžimo ir atvirumo kaitai vertybės susijusios teigiamai su agresyviu elgesiu.

Schwartz taip pat teigia, kad motyvatorius būna viena vertybė, o kitos sukelia mažesnę poveikį. Žmogus savyje turi daugybę vertybių, kurios pasireiškia skirtingu svarbumu. Viena vertybė gali būti labai svarbi vienam žmogui, kai tuo tarpu kitam – visiškai nesvarbi (Schwartz, Surkiss, & Ros, 1999; Schwartz, 2007). Vertybių svarba gali skirtis dėl įvairių aspektų. Vieni autoriai teigia, kad vertybės yra mažai kintančios laike, jos priklauso nuo demografinių aspektų, patirties ankstyvojoje vaikystėje, jaunystėje, kiti, kad vertybės keičiasi ir suaugus priklausomai nuo ryšio su aplinka – vertybes formuoja socialinė, kultūrinė ir ekonominė aplinka, artimesni ir tolimesni žmonės, kasdieninės ir vis naujos žinios (Huitt, 2004). Šiandieniniai vertybių tyrėjai, tokie kaip Schwartz, (2006), teigia, kad vertybes reikėtų matyti ne tik, kaip turinčias ištakas iš socialinės aplinkos ar žmogaus vidaus, bet iš asmenybės ir aplinkos sąveikos. Žmogus negali būti apibūdinamas ištraukiant jį iš aplinkos.

Daugelis tyrimų, nagrinėjančių vertybių kilmę atrado empirinius ryšius tarp keleto tikslinių vertybių ir tam tikro požiūrio, elgesio ar prigimties kintamųjų. Schwartz (2006) tyrė, kaip žmogaus vertybės kinta priklausomai nuo demografinių veiksnių. Didžiausią įtaką darančiais veiksniais išskyrė: amžių, lytį ir išsilavinimą. Tiriant vertybių ir prigimties ryšius, buvo pastebėta, kad žmonių amžius, išsilavinimas, lytis ir kitos charakteristikos stipriai nulemia vertybių prioritetų kitimą gyvenimo aplinkybėse, kuriose žmonės yra pažeidžiami. Apžvelgus daugelį vertybių ir amžiaus ryšio tyrimų, pastebėta, kad saugumas, darnumas, tradiciškumas teigiamai koreliuoja su

amžiumi, o iššūkių, malonumo, pasiekimų vertinimas – neigiamai. Tą patvirtino ir Goštauto Lietuvoje atliktas tyrimas - jauni žmonės stipriau negu vyresnio amžiaus orientuojasi į linksmą gyvenimą, įspūdžius ir tikrą draugystę (Goštautas, 2003). Schwartz (2007), pastebėjo, kad ankstesnių mokslininkų požiūriai pasitvirtina: kad vyrai, labiau nei moterys, yra linkę aukščiau vertinti valdžią, pasiekimus, iššūkius, malonumą, savikryptingumą, o moterys, labiau nei vyrai, vertina geranoriškumą, visuomeniškumą, darnumą ir saugumą.

Vadinasi, vertybės apibūdinamos gali būti įvairiai. Šiame darbe pasirinkta remtis Schwartz vertybių apibrėžimu, sakančiu, kad vertybės – tai įsitikinimai, kuriais vadovaujamasi specifinėse situacijose ir kurie siejasi su trokštamais pasiekimais ar elgesiu, lemia elgesio ar įvykių pasirinkimą ir įvertinimą bei skiriasi priklausomai nuo santykinės jiems teikiamos svarbos.

1.4. Jaunų suaugusiųjų požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius sąsajos su savęs vertinimu ir vertybėmis.

Požiūriui į fizinį smurtą įtakos turi nemažai veiksnių ir daugelis jų yra tyrinėti. Taip pat pastebėta, kad įtakos turi ir savęs vertinimas bei vertybės, kuriomis vadovaujasi asmuo. Tačiau nei Lietuvoje, nei užsienyje nepavyko rasti tyrimų, kurie analizuotų jaunų suaugusiųjų požiūrį į fizinį smurtą prieš bendraamžius, ypač apie tai kaip požiūris priklauso nuo savęs vertinimo ir vertybių.

Viena iš priežasčių, kodėl svarbu tirti jaunų suaugusiųjų požiūrį į fizinį smurtą prieš bendraamžius yra ta, kad požiūris į fizinį smurtą yra susijęs su smurto naudojimu. Ali ir kitų (2011) tyrimas rodo, kad požiūris į smurtą prieš bendraamžius yra reikšmingai susijęs su dalyvavimu vykdant smurtą bendraamžių tarpe ir patiriant smurtą iš bendraamžių. Šią išvadą patvirtina ir kitas tyrimas, kuriame buvo užfiksuotas ryšys tarp požiūrio į kovą ir faktinio dalyvavimo kovoje (Roberto et al., 2003). Vadinasi, kad smurtą palaikančios nuostatos yra reikšmingos bendraamžių smurtui ir bendraamžių smurto aukoms.

Vis daugiau įrodymų teigia, kad savivertė yra glaudžiai susijusi su smurtu, tačiau išvados dėl šių santykių krypties yra skirtingos. Kai kurie teigia, kad asmenys, turintys žemą savivertę, smurtauja norėdami užgniaužti savo nesėkmes ir nepilnavertiškumo kompleksą, todėl jie labai linkę į smurtą (Lee & Hankin, 2009; Ostrowsky, 2010; Robins, Donnellan, Widaman Ir Kongeris, 2010). Yra ir tyrimų, kurie teigia priešingai. Šie tyrimai teigia, kad polinkis į smurtą didėja tarp asmenų, turinčių aukštą savivertę, nes jie paprastai turi narcizišką asmenybę ir labai pasitiki savimi (Locke, 2009; Thomaes, Bushman, Stegge ir Olthof, 2008). Tad nėra aišku, kaip požiūris į smurtą ir smurtinis elgesys susijęs su savęs vertinimu.

Pastebėta, kad požiūriui į fizinį smurtą turi įtakos asmens savęs vertinimas. Stefanile ir kiti (2021) tyrė bendruomenės vyrų ir moterų bei nuteistų kalėti vyrų ryšius tarp požiūrio į smurtą, savęs vertinimo, emocijų reguliavimo, pykčio ir agresijos. Rezultatai parodė, kad savęs vertinimas ir

požiūris į smurtą buvo reikšmingi agresyvaus elgesio veiksniai. Nuteistieji vyrai pasižymėjo teigiamu požiūriu į smurtą, žemesniu savęs vertinimu, mažesniu emocijų reguliavimu, agresyvesniu elgesiu ir mažesniu polinkiu pykti. Moterys rodė mažiau palankų požiūrį į smurtą, žemesnį savęs vertinimą, didesnę emocijų reguliavimą ir didesnę pykčio tendenciją nei vyrai, o agresyvaus elgesio skirtumų neatsirado. Tai parodo, kad asmenys, su žemesniu savęs vertinimu turi labiau teigiamą požiūrį į smurtą.

Savęs vertinimo ryšį su požiūriu į smurtą tyrinėjo ir kiti autoriai. Lawal su kolegomis (2019) tyrė 16 - 31 metų amžiaus Nigerijos universiteto studentus. Šiuo tyrimu autoriai norėjo išsiaiškinti amžiaus, požiūrio į alkoholį ir savęs vertinimo poveikį požiūriui į smurtą (psichologinę prievartą, kontrolę ir fizinį smurtą). Rezultatai parodė, kad amžius, požiūris į alkoholį ir savęs vertinimas tiesiogiai veikia studentų požiūrį į psichologinę prievartą, kontrolę ir fizinį smurtą. Autoriai pateikė išvadą, kad jaunas amžius, žemas savęs vertinimas ir teigiamas požiūris į alkoholio vartojimą tiesiogiai veikia asmenų požiūrį į fizinį smurtą. Taigi, ne tik žemas savęs vertinimas, bet ir jaunas amžius teigiamai veikia požiūrį į fizinį smurtą.

Ankstesnių metų tyrimai parodė įvairių vertybių, požiūrio į smurtą ir tarpasmeninio smurto ryšį. Cole ir kt. (2007) nustatė, kad universalumas, saugumas, tradicijos ir konformizmas yra siejami su mažesniu smurtiniu elgesiu, o galia ir hedonizmas yra teigiamai susiję su bendraamžių smurtu. Knafo (2003) ir Knafo ir kt. (2008) nustatė, kad universalumo ir konformizmo vertybės yra neigiamai susijusios, o galia - teigiamai susijusi su smurtiniu elgesiu. Menesini ir kt. (2013) nustatė, kad fiziškai žalingas elgesys, buvo neigiamai susijęs su aukštesnio lygio vertybėmis, tokiomis kaip konservatyvumas bei savitranscendencija ir teigiamai susijęs su tokiomis vertybėmis kaip atvirumas kaitai ir savęs pabrėžimas. Benish - Weisman ir McDonald (2015) ir Benish - Weisman (2015) rezultatai parodė, kad agresija yra teigiamai susijusi su savęs pabrėžimo ir atvirumu kaitai vertybėmis ir neigiamai susijusi su savitranscendencijos bei konservatyvumo vertybėmis. Galiausiai Bilsky ir Hermann (2016) įrodė, kad tradicija ir konformizmas yra neigiamai susiję, o hedonizmas ir stimuliavimas - teigiamai susiję su smurtiniu elgesiu. Tai reiškia, kad savęs pabrėžimo ir atvirumo kaitai vertybės teigiamai susijusios su požiūriu į fizinį smurtą, o savitranscendencijos ir konservatyvumo vertybės – neigiamai.

Seddig ir Davidov (2018) tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma vertybių buvo reikšmingai susijusios su požiūriu į smurtą ir smurtiniu elgesiu: universalumas, geranoriškumas, tradicija, konformizmas ir saugumas buvo neigiamai susiję, o stimuliavimas - teigiamai. Galia, laimėjimai, hedonizmas ir savikryptingumas buvo silpnai arba nelabai susiję su požiūriu į smurtą ir smurtiniu elgesiu. Požiūris į smurtinį elgesį ir smurtinis elgesys buvo susiję teigiamai. Tokius pačius rezultatus gavo ir Benish - Weisman su kolegomis (2017). Jie taip pat pastebėjo, jog požiūris į smurtą teigiamai susijęs su smurtiniu elgesiu ir neigiamai susijęs su požiūriu į įstatymų laikymąsi.

Apibendrinant galima teigti, kad požiūris į smurtą prieš bendraamžius yra susijęs su smurto panaudojimo. Taip pat požiūris į fizinį smurtą prieš bendraamžius priklauso nuo savęs vertinimo ir vertybių, kuriomis asmuo vadovaujasi. Tad svarbu išsiaiškinti, požiūrį į fizinį smurtą prieš bendraamžius ir nustatyti, kaip savęs vertinimas ir vertybės veikia požiūrį į smurtą, kad būtų galima užkirsti kelią smurtiniam elgesiui.

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti jaunų suaugusiųjų požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius psichologinius veiksnius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti jaunų suaugusiųjų požiūrį į fizinį smurtą.
2. Palyginti moterų ir vyrų požiūrį į fizinį smurtą.
3. Išsiaiškinti ar vienodas požiūris į smurtą tų, kurie naudoja smurtą, patyrė smurtą ar matė kažką naudojant fizinį smurtą.
4. Nustatyti ryšį tarp požiūrio į fizinį smurtą, savęs vertinimo ir vertybių.

Tyrimo hipotezės:

1. Moterų požiūris į fizinį smurtą bus labiau neigiamas nei vyrų.
2. Tikėtina, kad asmenys, kurie naudoja fizinį smurtą, pasižymi teigiamu požiūriu į smurtą. Asmenys, kurie patyrė smurtą, neigiamai vertins požiūrį į smurtą. Bei asmenys, kurie matė kažką naudojant fizinį smurtą, pasižymi teigiamu požiūriu į smurtą.
3. Tikėtina, kad bus gautas ryšys tarp požiūrio į smurtą, savęs vertinimo ir vertybių, kuriomis vadovaujasi gyvenime. Kuo labiau teigiamas požiūris, tuo žemesnis savęs vertinimas ir tuo mažiau vadovaujasi tokiomis vertybėmis kaip universalumas, geranoriškumas, tradicija, konformizmas ir saugumas.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Siekiant patikrinti klausimynus, buvo atliekamas pilotinis tyrimas. Pilotinio tyrimo metu buvo apklausti 30 tiriamųjų iš kurių 20 moterų ir 10 vyrų 18 – 30 metų amžiaus ($M = 22,93$; $SD = 2,57$). Pagal išsilavinimą, 14 tiriamųjų turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą, 12 tiriamųjų turi vidurinį išsilavinimą ir 4 tiriamieji turi aukštąjį neuniversitetinį/aukštesnįjį išsilavinimą. Didžiąją gyvenimo dalį gyveno didmiestyje 8 tiriamieji, mieste – 13 tiriamųjų, miestelyje – 5 tiriamieji ir kaime – 4 tiriamieji.

Pagrindinio tyrimo tikslui įgyvendinti buvo pasirinkta „sniego gniūžtės“ atranka ir netikimybinė patogioji tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 113 tiriamųjų (vyrų 33, moterų 80). 10 dalyvių (7 vyrai ir 3 moterų) buvo pašalinti iš tyrimo ir jų atsakymai nebuvo skaičiuojami. Tad tyrime liko 103 tiriamieji (26 vyrai ir 77 moterų). Tyrimo dalyvių amžius nuo 18 iki 30 metų ($M = 22,36$; $SD = 2,58$). Toks amžiaus intervalas pasirinktas dėl įvairių priežasčių (jauni suaugusieji proporciškai sudaro didžiausią nusikalstančių asmenų dalį, bei dažniausiai tampa smurtinio elgesio aukomis ir panašiai). Pagal išsilavinimą, daugiausiai tiriamųjų turi vidurinį išsilavinimą (53 tiriamieji), mažesnę dalis aukštąjį universitetinį (40 tiriamųjų) ir 10 tiriamųjų turi aukštąjį neuniversitetinį/aukštesnįjį išsilavinimą. Nei vienas tiriamasis neturi profesinio išsilavinimo. Pagal gyvenamąją vietą, 29 tiriamieji didžiąją gyvenimo dalį gyveno didmiestyje, 41 tiriamasis – mieste, 12 tiriamųjų – miestelyje ir 21 tiriamasis – kaime. Pagrindiniame tyrime dalyvavusių tiriamųjų socialinės – demografinės charakteristikos pateiktos 3 lentelėje.

3 lentelė. *Tiriamųjų socialinės – demografinės charakteristikos.*

		N (103)
Lytis	Moterys	77
	Vyrai	26
Išsilavinimas	Nebaigtas vidurinis	0
	Vidurinis	53
	Profesinis	0
	Aukštasis neuniversitetinis / aukštesnysis	10
	Aukštasis universitetinis	40

Gyvenamoji vieta	Didmiestis (>100 000 gyventojų)	29
	Miestas (3 000 – 100 000 gyventojų)	41
	Miestelis (500 – 3 000 gyventojų)	12
	Kaimas (<500 gyventojų)	21

2.2. Tyrimo instrumentai

Tyrimo buvo naudojami 3 instrumentai ir socialinė - demografinė anketa:

1. Socialinė - demografinė anketa buvo sudaryta tyrimo autorės. Joje buvo pateikti 4 uždari klausimai („Jūsų lytis?“, „Jūsų amžius?“, „Jūsų išsilavinimas?“ ir „Didžiąją gyvenimo dalį Jūs gyvenote?“), norint išsiaiškinti ar tiriamieji atitinka nustatytus kriterijus. Taip pat buvo pateikti papildomi trys klausimai: „Ar esate kada panaudojęs/usi fizinį smurtą prieš bendraamžius?“, „Ar esate kada patyręs/usi fizinį smurtą iš bendraamžių?“ ir „Ar esate kada gyvai (ne per televizorių ar internetą) matęs/čiusi kažką naudojant fizinį smurtą?“. Šiais klausimais buvo siekiama išsiaiškinti tiriamųjų patirtį susijusią su fiziniu smurtu.

2. Požiūrio į smurtą skalė (ATVS) (*Attitudes Towards Violence Scale*) (Anderson, Benjamin, Wood, & Bonacci, 2006) skirta įvertinti tiriamųjų požiūrį į smurtą. Ši skalė laisvai prieinama internete, autoriai suteikę leidimą naudoti skalę, versti į kitas kalbas, atlikti naujus tyrimus. Skalė išversta į lietuvių kalbą taikant dvigubo vertimo metodą. Skalę sudaro 39 teiginiai (pvz.: „Už smurtinius nusikaltimus turėtų būti baudžiama žiauriai.“), kurie sudaryti iš keturių subskalių: karo („Ginklų gamyba yra būtina“), fizinių vaikų bausmių („Vaiko įprastas nepaklusnumas turėtų būti baudžiamas fiziškai“), baudžiamajame kodekse aprašomo smurto („Už smurtinius nusikaltimus turėtų būti baudžiama žiauriai“) ir intymaus smurto („Teisinga trenkti savo partneriui/ei per veidą, jei jis/ji tyčiojasi ar įžeidinėja“). Kiekvienas teiginys vertinamas 5 balų skale: nuo „visiškai nesutinku“ iki „visiškai sutinku“. Rezultatai apskaičiuojami sudedant balus: kuo didesnis balas, tuo labiau teigiamas požiūris į smurtą. Skalė skirta vertinti suaugusiųjų požiūrį į smurtą. Šiame tyrime respondentų požiūris į fizinį smurtą bus matuojamas Požiūrio į smurtą skale. Kad geriau atskleistų požiūrį į fizinį smurtą prieš bendraamžius pasirinkta tai matuoti baudžiamajame kodekse aprašomo smurto subskale.

Tikrinant ar teiginiai patenka į autorių nurodomus faktorius buvo atlikta faktorinė analizė. Faktorių analizės tinkamumas tikrintas nustatinėjant Kaizerio–Meyerio–Olkinio matą (KMO) ir

Bartleto kriterijų. Rezultatai parodė, kad duomenys tinka faktorių analizei: KMO = 0,85, Bartleto testo $p < 0,001$. Faktorių analizės rezultatai leidžia teigti, kad lietuviško varianto teiginiai sudaro keturis faktorius (kaip ir nurodo klausimyno autorius) ir paaiškina – 57,57 proc. duomenų išsibarstymo. Faktorių svoriai kiekviename faktoriuje svyruoja nuo 0,45 iki 0,843. Siekiant išanalizuoti skalės ir subskalių vidinį suderinamumą, buvo skaičiuojamas Cronbach alpha koeficientas. Gauti koeficientai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. Tyrimo metu gautas skalės ir subskalių vidinis suderinamumas.

Subskalė	Cronbach alfa
Karo smurtas	0,849
Fizinės vaikų bausmės	0,949
Baudžiamajame kodekse aprašomas smurtas	0,813
Intymus smurtas	0,919
Požiūrio į smurtą skalė	0,925

3. Rosenbergo savęs vertinimo skalė (RSE) (Rosenberg Self-Esteem Scale) (Rosenberg, 1965) skirta įvertinti tiriamųjų savęs vertinimą. Autorių nurodoma, kad skalę laisvai galima naudoti ir versti. Tyrime buvo naudojama lietuviška versija gauta iš prof. dr. Ritos Žukauskienės. Skalę sudaro 10 teiginių (pvz.: „Aš manau, kad turiu daug gerų savybių“), iš kurių kiekvienas vertinamas 4 balų skale: nuo „visiškai nesutinku“ iki „visiškai sutinku“. Bendras rodiklis gaunamas susumavus visus atsakymus (2, 5, 6, 8, 9 teiginiai prieš skaičiuojant apgretinami). Balų suma varijuoja nuo 0 iki 30 balų. 30 balų – tai aukščiausias galimas įvertinimas. Kuo aukštesnis balas, tuo aukštesnis savęs vertinimas. Tiriamųjų savęs vertinimas buvo matuojama savęs vertinimo skale.

Patikrinus Rosenbergo savęs vertinimo skalės patikimumą šio tyrimo imčiai, gauta, kad šios skalės Cronbach alpha lygi 0,89, o tai rodo skalės gerą vidinį suderinamumą.

4. Sutrumpinta Schwartz vertybių skalė (SSVS) (The Short Schwartz's Value Survey) (Lindeman & Verkasalo, 2005) sudaryta remiantis Schwartz vertybių skale (angl. Schwartz's value survey) (SVS; Schwartz, 1992), kurią sudaro 57 teiginiai. Sutrumpinta Schwartz vertybių skalė skirta įvertinti kokiomis vertybėmis vadovaujasi tiriamieji. Tyrime buvo naudojama lietuviška versija, kurią išvertė ir naudojo savo darbuose Butkevičienė ir kt. (2009). Schwartz (1992) teigė, kad tiriamieji, kurie vienodai (priskirdami tą patį balą) įvertino daugiau kaip 62,5 proc. visų išvardintų vertybių arba kas įvertino daugiau kaip 37,5 proc. visų išvardintų vertybių 8 balais (tai yra maksimaliu galimu rezultatu), neįdėjo rimtų pastangų, kad atskirtų santykinį savo vertybių svarbumą ir turi būti

eliminuoti iš tyrimo analizės. Dėl tikslesnių rezultatų ši sąlyga buvo pritaikyta ir šiame tyrime. Todėl 10 respondentų buvo eliminuoti iš tyrimo ir duomenų analizėje buvo remiamasi 103 anketomis. Šią skalę sudaro 10 vertybių: galia, laimėjimai, hedonizmas, stimuliuojimas, savikryptingumas, universalumas, geranoriškumas, tradicija, konformizmas, saugumas. Prie kiekvienos vertybės pateiktas paaiškinimas, ką ta vertybė apima (pvz.: „GALIA (socialinė galia, autoritetingumas, turtas)“). Šios 10 vertybių sudaro 4 aukštesnės tvarkos vertybių tipus, kurie sudaro dvi koncepcines dimensijas, kurios laikomos žmogaus veiklą vedančiomis vertybėmis. Pirmoji, atvirumo kaitai – konservatyvumo dimensija, kuri derina savikryptingumo, hedonizmo ir stimuliuojimo vertybes bei priešpastatoma tradicijos, konformizmo ir saugumo vertybėms. Antroji, savęs pabrėžimo – savitranscendencijos dimensija, kuri derina laimėjimų ir galios vertybes bei priešpastatoma universalumo ir geranoriškumo vertybėms. Kiekviena vertybė vertinama 8 balų skale, kada 0 reiškia „prieštarauja mano principams“, 1 reiškia „nesvarbi“, 4 reiškia „svarbi“ ir 8 reiškia „pati svarbiausia“. Pagal tai, kokį balą pasirenka tiriamieji, parodo, kuriomis vertybėmis vadovaujasi. Šiame tyrime, respondentų vertybės, kuriomis vadovaujasi gyvenime, matuojamos sutrumpinta Schwartz vertybių skale.

Kadangi minėta vertybių metodika jau buvo taikyta ne viename tyrime Lietuvoje (Imbrasienė, 2004; Butkevičienė ir kt., 2009), papildoma skalės faktorinė analizė nebuvo atlikta. Šio tyrimo imties Sutrumpintos Schwartz vertybių skalės vidinis suderinamumas geras (Cronbach alpha = 0,783). Keturių aukštesnės tvarkos vertybių tipų vidinio suderinamumo Cronbach alpha rodikliai buvo nuo 0,708 iki 0,823. Gauti koeficientai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. *Tyrimo metu gautas skalės ir keturių aukštesnės tvarkos vertybių tipų vidinis suderinamumas.*

Subskalė	Cronbach alfa
Atvirumo kaitai vertybės	0,708
Konservatyvumo vertybės	0,797
Savęs pabrėžimo vertybės	0,764
Savitranscendencijos vertybės	0,823
Sutrumpinta Schwartz vertybių skalė	0,783

2.3. Tyrimo eiga

Duomenys rinkti keliais būdais. Buvo prašoma užpildyti elektroninę anketą socialiniame tinkle „Facebook“, kuriame buvo pasidalinta anketa keliose grupėse. Taip pat buvo paprašyta

užpildyti elektroninę anketą pažįstamų, draugų bei prašoma jų pasidalinti anketomis. Visos anketos buvo pildomos internetu. Anketų pildymas trukdavo iki 15 minučių. Tyrimas buvo atliktas laikantis profesinės etikos principų – tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, buvo užtikrinamas jų konfidencialumas. Taip pat buvo nurodyti kontaktai, kuriais tyrimo dalyviai galėjo susisiekti, jei kiltų neaiškumų.

2.4. Duomenų analizė

Tyrimo duomenys buvo apdorojami naudojant statistinį paketą, skirtą socialiniams tyrimams - SPSS 20.0. Šia programa skaičiuota aprašomoji statistika (vidurkiai, standartiniai nuokrypiai). Faktorinė analizė naudota Požiūrio į smurtą skalės struktūrai patikrinti. Instrumentų patikimumas buvo skaičiuojamas vidinio suderintumo būdu (Cronbach α). Duomenų normalumui tikrinti buvo naudojamas Shapiro - Wilk, asimetrijos koeficiento ir eksceso koeficiento, kriterijus. Ryšiams tarp kintamųjų nustatyti taikytas Spearmano koreliacijos koeficientas. Palyginimai (skirstinių skirtumai) buvo skaičiuojami Mann - Whitney testu.

3. REZULTATAI

Patikrinus duomenų normalumą pagal gautus įverčius, matome, kad skaičiuotų duomenų pasiskirstymas yra nenormalus, todėl šiame darbe buvo naudojami neparametriniai skaičiavimo kriterijai (žiūrėti 6 lentelę).

6 lentelė. Skalių ir subskalių duomenų normalumas.

	<i>M(SD)</i>	<i>S</i>	<i>K</i>	<i>Shapiro - Wilk p</i>
Požiūrio į smurtą skalė	67,48 (17,47)	1,175	1,118	0,000
Karo smurto subskalė	26,92 (26,03)	0,495	0,037	0,038
Fizinės vaikų bausmės subskalė	10,51 (4,71)	2,513	6,758	0,000
Baudžiamajame kodekse aprašomo smurto subskalė	14,95 (5,13)	0,416	-0,563	0,005
Intymaus smurto subskalė	15,09 (5,47)	2,51	6,257	0,000
Rosenbergo savęs vertinimo skalė (RSE)	26,60 (5,67)	-0,153	-0,308	0,467
Sutrumpinta Schwartz vertybių skalė	5,28 (1,09)	-0,402	-0,499	0,033
Atvirumo kaitai vertybės	5,73 (1,42)	-0,251	-0,824	0,006
Konservatyvumo vertybės	4,99 (1,76)	-0,386	-0,415	0,002
Savęs pabrėžimo vertybės	3,74 (1,58)	0,296	-0,513	0,031
Savitranscendencijos vertybės	6,60 (1,60)	-1,361	1,185	0,000

Pastaba: *M* – vidurkis, *SD* – standartinis nuokrypis, *S* – asimetrijos koeficientas, *K* - eksceso koeficientas, *p* – reikšmingumo lygmuo.

Pirmasis tyrimo uždavinys buvo išsiaiškinti tiriamųjų požiūrį į fizinį smurtą. Šiam uždaviniui išspręsti buvo skirta Požiūrio į smurtą skalė. Požiūrio į smurtą skalėje daugiausiai balų buvo galima surinkti 195, mažiausiai 39. Karo smurto subskalėje daugiausiai buvo galima surinkti 60, mažiausiai 12. Fizinių vaikų bausmių subskalėje balų maksimumas 40, minimumas 8. Baudžiamajame kodekse aprašomo smurto subskalėje daugiausiai balų buvo galima surinkti 35, mažiausiai – 7. Ir intymaus smurto subskalėje buvo galima surinkti daugiausiai 60, mažiausiai 12. Rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė. *Tiriamųjų požiūris į fizinį smurtą.*

	<i>M (SD)</i>
Požiūrio į smurtą skalė	67,47 (17,47)
Karo smurto subskalė	26,92 (7,87)
Fizinės vaikų bausmės subskalė	10,51 (4,71)
Baudžiamajame kodekse aprašomo smurto subskalė	14,95 (5,12)
Intymaus smurto subskalė	15,08 (5,46)

Pastaba: *M* - vidurkis, *SD* - standartiniai nuokrypiai

Iš pateiktos lentelės matome, kad tiriamieji smurtą vertina neigiamai, nes kiekvienos skalės surinktų balų skaičiaus vidurkis artimesnis mažiausiai galimų surinkti balų skaičiui.

Antrasis uždavinys buvo palyginti moterų ir vyrų požiūrį į fizinį smurtą. Tam buvo naudojamas Mann – Whitney testas. Tiriamieji pagal lytį buvo padalinti į dvi grupes: 1 grupė – moterų, 2 grupė – vyrų. Rezultatai pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. *Moterų ir vyrų požiūrio į smurtą skirtumai.*

Skalės	1 grupė	2 grupė	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
	<i>Vidurkinis rangas</i>	<i>Vidurkinis rangas</i>			
Pirma	45,97	69,85	537,00	-3,52	0,000
Antra	44,75	73,48	442,50	-4,25	0,000
Trečia	48,42	62,62	725,00	-2,30	0,021
Ketvirta	47,83	64,35	680,00	-2,44	0,015
Penkta	50,47	56,52	883,50	-0,946	0,344

Pastaba: *U* – U testo koeficientas, *Z* – Z testo koeficientas, *p* – reikšmingumo lygmuo. Pirma skalė – požiūris į smurtą; antra skalė – karo smurto; trečia skalė – fizinės vaikų bausmės; ketvirta skalė – baudžiamajame kodekse aprašomo smurto; penkta skalė – intymaus smurto; 1 grupė – moterys; 2 grupė – vyrai. Statistiškai reikšmingi skirtumai paryškinti.

Buvo gautas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp moterų bei vyrų ir jų požiūrio į smurtą, karo smurtą, fizinės vaikų bausmės ir baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą. Rezultatai rodo, kad vyrų požiūris į smurtą labiau teigiamas nei moterų ($p < 0,05$). Taip pat vyrų požiūris labiau teigiamas į karo smurtą ($p < 0,05$), fizinės vaikų bausmės ($p = 0,021$) ir baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą ($p = 0,015$). Tačiau nėra statistiškai reikšmingo skirtumo tarp vyrų ir moterų požiūrio

į intymų smurtą ($p > 0,05$). Tai reiškia, kad tiek vyrų, tiek moterų požiūris į intymų smurtą nesiskiria. Taigi, pirmoji hipotezė pasitvirtino, kuri teigė, kad moterų požiūris į smurtą labiau neigiamas nei vyrų.

Trečiasis uždavinys buvo išsiaiškinti ar vienodas požiūris į smurtą tų, kurie naudoja smurtą, patyrė smurtą ar matė kažką naudojant fizinį smurtą. Tam buvo naudojamas Mann – Whitney testas. Rezultatai rodo, kad iš 103 tiriamųjų 68 tiriamieji nėra naudoję smurto, 42 tiriamieji patyrė smurtą ir 91 tiriamasis matė, kažką naudojant fizinį smurtą. Tiriamieji buvo suskirstomi į grupes: naudojantys smurtą (1 grupė) ir nenaudojantys smurto (2 grupė) (9 lentelė), patyrę smurtą (1 grupė) ir nepatyrę smurto (2 grupė) (10 lentelė), matę kažką naudojant smurtą (1 grupė) ir nematę kažką naudojant smurtą (2 grupė) (11 lentelė). Rezultatai pateikiami 9, 10 ir 11 lentelėse.

9 lentelė. *Asmenų, naudojančių ir nenaudojančių smurto, požiūrio į smurtą skirtumai.*

Skalė	1 grupė	2 grupė	U	Z	p
	<i>Vidurkinis rangas</i>	<i>Vidurkinis rangas</i>			
Požiūris į smurtą	56,49	49,69	1033,00	-1,094	0,274
Baudžiamajame kodekse aprašomas smurtas	52,71	51,63	1165,00	-0,175	0,861

Pastaba: U – U testo koeficientas, Z – Z testo koeficientas, p – reikšmingumo lygmuo. 1 grupė – naudojantys smurtą, 2 grupė – nenaudojantys smurto.

10 lentelė. *Asmenų, patyrusių ir nepatyrusių smurtą, požiūrio į smurtą skirtumai.*

Skalė	1 grupė	2 grupė	U	Z	p
	<i>Vidurkinis rangas</i>	<i>Vidurkinis rangas</i>			
Požiūris į smurtą	54,13	50,53	1191,50	-0,601	0,548
Baudžiamajame kodekse aprašomas smurtas	53,02	51,30	1238,00	-0,289	0,772

Pastaba: U – U testo koeficientas, Z – Z testo koeficientas, p – reikšmingumo lygmuo. 1 grupė – patyrę smurtą, 2 grupė – nepatyrę smurto.

11 lentelė. Asmenų, mačiusių ir nemačiusių kažką naudojant smurtą, požiūrio į smurtą skirtumai.

Skalė	1 grupė	2 grupė	U	Z	p
	<i>Vidurkinis rangas</i>	<i>Vidurkinis rangas</i>			
Požiūris į smurtą	53,03	45,43	531,00	-0,886	0,376
Baudžiamajame kodekse aprašomas smurtas	54,37	36,96	412,50	-2,031	0,052

Pastaba: U – U testo koeficientas, Z – Z testo koeficientas, p – reikšmingumo lygmuo. 1 grupė - matę kažką naudojant smurtą, 2 grupė - nematę kažką naudojant smurtą.

Rezultatai neparodė statistiškai reikšmingų skirtumų tarp požiūrio į smurtą ar požiūrio į baudžiamajame kodekse aprašomo smurto ir tų, kurie naudoja smurtą ($p > 0,05$), patyrė smurtą ($p > 0,05$) ar matė kažką naudojant fizinį smurtą ($p > 0,05$). Tai reiškia, kad tie, kurie naudoja ar nenaudoja smurto, kurie patyrė ar nepatyrė smurto ir tie, kurie matė ar nematė kažką naudojant smurtą, vienodai vertina požiūrį į smurtą ir požiūrį į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą. Vadinasi, antroji hipotezė nepasitvirtino, kuri teigė, kad asmenys, kurie naudoja fizinį smurtą, pasižymi teigiamu požiūriu į smurtą. Asmenys, kurie patyrė smurtą, neigiamai vertins požiūrį į smurtą. Bei asmenys, kurie matė kažką naudojant fizinį smurtą, pasižymi teigiamu požiūriu į smurtą.

Ketvirtuoju uždaviniu buvo siekiama išsiaiškinti ryšį tarp požiūrio į smurtą, savęs vertinimo ir vertybių. Ryšiui nustatyti buvo taikomi Spearmano koreliacijos koeficientai (*rs*) ir reikšmingumo lygmenys (*p*). Buvo apskaičiuota koreliacija tarp požiūrio į smurtą, požiūrio į karo smurtą, požiūrio į fizinės vaikų bausmes, požiūrio į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą, požiūrio į intymų smurtą, savęs vertinimo ir keturių aukštesnės tvarkos vertybių tipų (atvirumo kaitai, konservatyvumo, savęs pabrėžimo ir savitransendencijos) (žiūrėti į 12 lentelę).

Rezultatai parodė, kad požiūris į smurtą statistiškai reikšmingai neigiamai, nors ir silpnai, susijęs su savitransendencijos vertybėmis ($rs = -0,30; p < 0,01$). Tai reiškia, kad kuo labiau teigiamas požiūris į smurtą, tuo mažiau vadovaujamasi savitransendencijos vertybėmis (universalumo, geranoriškumo) ir atvirkščiai. Taip pat gautas statistiškai reikšmingas neigiamas silpnas ryšys tarp savitransendencijos vertybių ir požiūrio į karo smurtą ($rs = -0,26; p < 0,01$), požiūrio į fizinės vaikų bausmes ($rs = -0,20; p < 0,01$), požiūrio į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą ($rs = -0,24; p < 0,01$), požiūrio į intymų smurtą ($rs = -0,33; p = 0,01$). Tai reiškia, kad kuo labiau vadovaujamasi savitransendencijos vertybėmis (universalumo ir geranoriškumo), tuo labiau neigiamas požiūris į karo smurtą, fizinės vaikų bausmes, baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą ir intymų smurtą bei atvirkščiai. Gautas statistiškai reikšmingas teigiamas silpnas ryšys tarp savęs

vertinimo ir konservatyvumo vertybių ($rs = 0,26$; $p < 0,01$) bei tarp savęs vertinimo ir savęs pabrėžimo vertybių ($rs = 0,31$; $p < 0,01$). Tai reiškia, kad kuo aukštesnis savęs vertinimas, tuo labiau vadovaujasi konservatyvumo vertybėmis (tradicijų, konformizmo ir saugumo) ir savęs pabrėžimo vertybėmis (galios ir laimėjimų) bei atvirksčiai. Tačiau nebuvo rastas ryšys tarp savęs vertinimo ir požiūrio į smurtą bei jo subskalių (požiūrio į karo smurtą, požiūrio į fizines vaikų bausmes, požiūrio į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą ir požiūrio į intymų smurtą). Tai reiškia, kad požiūris į smurtą nepriklauso nuo savęs vertinimo. Taip pat nebuvo rastas statistiškai reikšmingas ryšys tarp požiūrio į smurtą, bei jo subskalių, ir atvirumo kaitai, konservatyvumo, savęs pabrėžimo vertybių. Tai parodo, kad požiūris į smurtą nepriklauso nuo šių vertybių.

Vadinasi, trečioji hipotezė pasitvirtino tik iš dalies. Ji teigė, kad bus gautas ryšys tarp požiūrio į smurtą, savęs vertinimo ir vertybių, kuriomis vadovaujasi gyvenime. Kuo labiau teigiamas požiūris, tuo žemesnis savęs vertinimas ir tuo mažiau vadovujamasi tokiomis vertybėmis kaip universalumas, geranoriškumas, tradicija, konformizmas ir saugumas.

12 lentelė. *Požiūrio į smurtą ir jo subskalių, savęs vertinimo ir keturių aukštesnės tvarkos vertybių tipų koreliacijos.*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	-									
2	0,79**	-								
3	0,69**	0,36**	-							
4	0,74**	0,37**	0,50**	-						
5	0,63**	0,30**	0,67**	0,42**	-					
6	0,07	0,10	0,13	0,00	-0,04	-				
7	-0,13	0,07	-0,05	-0,03	-0,16	0,18	-			
8	0,08	-0,01	0,18	0,06	-0,05	0,26**	0,27**	-		
9	0,11	0,10	0,12	0,07	0,06	0,31**	0,36**	0,16	-	
10	-0,30**	-0,26**	-0,20*	-0,24*	-0,33**	0,08	0,36**	0,42**	-0,11	-

Pastaba: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$. 1 – požiūris į smurtą; 2 – požiūris į karo smurtą; 3 – požiūris į fizines vaikų bausmes; 4 – požiūris į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą; 5 – požiūris į intymų smurtą; 6 – savęs vertinimas; 7 - atvirumo kaitai vertybės; 8 – konservatyvumo vertybės; 9 - savęs pabrėžimo vertybės; 10 – savitransendencijos vertybės.

Kadangi rastas ryšys tarp savitransendencijos vertybių ir požiūrio į smurtą bei jo subskalių, nuspręsta išsiaiškinti ryšį tarp atskirų dešimties vertybių (galia, laimėjimai, hedonizmas, stimuliavimas, savikryptingumas, universalumas, geranoriškumas, tradicija, konformizmas,

saugumas) ir požiūrio į smurtą bei požiūrio į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą. Ryšiai nustatyti buvo taikomi Spearmano koreliacijos koeficientai (r_s) ir reikšmingumo lygmenys (p). Rezultatai pateikiami 13 lentelėje.

13 lentelė. *Atskirų dešimties vertybių bei požiūrio į smurtą koreliacijos.*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	-											
2	0,60**	-										
3	0,34**	0,52**	-									
4	0,11	0,22*	0,59**	-								
5	0,03	0,24*	0,37**	0,47**	-							
6	-0,17	-0,06	0,08	0,19*	0,50**	-						
7	-0,08	0,00	0,18	0,20*	0,48**	0,62**	-					
8	0,23*	0,14	0,15	0,15	0,23*	0,27**	0,25**	-				
9	0,15	0,14	0,22*	0,10	0,25*	0,25**	0,41**	0,65**	-			
10	-0,50	0,00	0,21*	0,15	0,27**	0,37**	0,34**	0,45**	0,56**	-		
11	0,15	0,07	0,09	0,09	-0,29**	-0,33**	-0,20*	0,08	0,08	0,00	-	
12	0,13	0,01	0,05	0,05	-0,22*	-0,27*	-0,13	0,05	0,06	0,01	0,74**	-

Pastaba: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$. 1 – galios vertybė; 2 – laimėjimų vertybė; 3 – hedonizmo vertybė; 4 – stimuliavimo vertybė; 5 – savikryptingumo vertybė; 6 – universalumo vertybė; 7 – geranoriškumo vertybė; 8 – tradicijų vertybė; 9 – konformizmo vertybė; 10 – saugumo vertybė; 11 – požiūris į smurtą, 12 – požiūris į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą.

Rezultatai parodė, kad požiūris į smurtą statistiškai reikšmingai, nors silpnai, koreliuoja su savikryptingumo vertybe ($r_s = -0,29$; $p < 0,01$), universalumo vertybe ($r_s = -0,33$; $p < 0,01$) ir geranoriškumo vertybe ($r_s = -0,20$; $p < 0,05$). Tai reiškia, kad kuo labiau teigiamas požiūris į smurtą, tuo mažiau vadovaujasi tokiomis vertybėmis kaip savikryptingumas, universalumas ir geranoriškumas. Taip pat rezultatai rodo, kad buvo gautas statistiškai neigiamas silpnas ryšys tarp požiūrio į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą ir savikryptingumo vertybe ($r_s = -0,22$; $p < 0,05$) bei universalumo vertybe ($r_s = -0,27$; $p < 0,05$). Tai reiškia, kad kuo labiau teigiamas požiūris į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą, tuo mažiau vadovaujasi tokiomis vertybėmis kaip savikryptingumas ir universalumas. Tačiau nebuvo gautas statistiškai reikšmingas ryšys tarp požiūrio į smurtą ir galios, laimėjimų, hedonizmo, stimuliavimo, tradicijų, konformizmo ir saugumo vertybių. Tai reiškia, kad požiūris į smurtą nepriklauso nuo šių vertybių.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šiuo darbu siekėme nustatyti jaunų suaugusiųjų požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius psichologinius veiksnius. Pirmiausia nustatėme asmenų požiūrį į smurtą, savęs vertinimo lygį ir vertybes, kuriomis vadovaujasi gyvenime, kad galėtume apskaičiuoti ryšius ir skirtumus. Rezultatai parodė, kad moterys labiau neigiamai vertina požiūrį į smurtą nei vyrai. Asmenys, kurie vadovaujasi savikryptingumo, universalumo ir geranoriškumo vertybėmis pasižymi neigiamu požiūriu į smurtą. Tie, kurie naudoja ar nenaudoja smurto, kurie patyrė ar nepatyrė smurto ir tie, kurie matė ar nematė kažką naudojant smurtą vienodai vertina požiūrį į smurtą.

Pirmasis uždavinys buvo išsiaiškinti jaunų suaugusiųjų požiūrį į fizinį smurtą. Aiškinantis, koks tiriamųjų požiūris į fizinį smurtą, gavome, jog respondentų požiūris į smurtą neigiamas. Todėl pirmoji hipotezė nepasitvirtino. Yra nemažai tyrimų, rodančių, kad smurtinis elgesys ir teigiamas požiūris į smurtą pasiekia didžiausią piką paauglystėje / jaunoje suaugystėje, o po to mažėja visą likusį gyvenimą (Fahlgren, Kleiman, Puhalla, & McClockey, 2020). Kiti tyrimai rodo, kad asmenys turi teigiamą požiūrį į smurtą, kada smurtas suvokiamas kaip pramoga, būdas pagerinti savęs vertinimą, būdas spręsti problemas ir užmegzti socialinius santykius, taip pat kada smurtas suvokiamas kaip sąžiningas kerštas ir bausmė, kai jaučiamas bejėgiškumas ir nepasitikėjimas teisingumu. Pagal tyrimus, teigiamą požiūrį į smurtą turi žemesnio socialinio ir ekonominio statuso, vyresnio amžiaus asmenys (Copeland - Linder et al., 2007). Šio tyrimo imtis yra jauni suaugusieji, dauguma turi aukštąjį ar aukštesnįjį išsilavinimą, bei didžiąją gyvenimo dalį gyveno didmiestyje ar mieste, todėl tai galėjo padaryti įtaką rezultatams, nes jie skiriasi nuo kitų tyrimų rezultatų. Tai, kad buvo gauti rezultatai kitokie, nei kituose tyrimuose, gali būti ir dėl to, jog dauguma tiriamųjų buvo moterys, o tyrimai rodo, kad moterų požiūris į smurtą labiau neigiamas nei vyrų (Davidson & Canivez, 2012). Tai parodė ir šio tyrimo rezultatai.

Pirmąją hipotezę buvo tikimasi gauti jog moterų požiūris į smurtą labiau neigiamas nei vyrų. Buvo gauta, kad moterų požiūris į smurtą labiau neigiamas nei vyrų. Taip pat moterų požiūris į karo smurtą, fizinės vaikų bausmės ir baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą labiau neigiamas nei vyrų. Tačiau moterų ir vyrų požiūris į intymų smurtą nesiskiria. Tad hipotezė pasitvirtino. Tokie pat rezultatai gauti ir kitame tyrime (Anderson, Benjamin, Wood, & Bonacci, 2006). Rezultatai patvirtina tyrimus, kurie teigia, kad vyrų požiūris į smurtą teigiamas, kada kalbama apie fizinės vaikų bausmės, nusikalstamumą, karo smurtą (Davidson & Canivez, 2012). Kitas tyrimas taip pat patvirtina, jog vyrų požiūris į smurtą labiau teigiamas nei moterų (Stefanile et al., 2021). Tai, kad vyrai agresyvesni teigia daugelis tyrimų. Taip yra dėl didesnio testosterono lygio pas vyrus, dėl genetinių veiksnių, socializacijos ir kitų veiksnių (Žukauskienė, 2006). Tad lytis yra vienas iš veiksnių, kuris turi įtakos požiūriui į smurtą.

Antroji hipotezė teigė, kad: asmenys, kurie naudoja fizinį smurtą, pasižymi teigiamu požiūriu į smurtą; asmenys, kurie patyrė smurtą, neigiamai vertins požiūrį į smurtą; bei asmenys, kurie matė kažką naudojant fizinį smurtą, pasižymi teigiamu požiūriu į smurtą. Rezultatai parodė, kad požiūrį į smurtą ir požiūrį į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą vertina vienodai tie, kurie naudoja ar nenaudoja smurto, kurie patyrė ar nepatyrė smurto ir tie, kurie matė ar nematė kažką naudojant smurtą. Tad trečioji hipotezė nepasitvirtino. Tokie rezultatai skiriasi nuo kitų tyrimų, kurie teigia, kad kuo labiau teigiamai vertinamas požiūris į smurtą, tuo didesnė tikimybė, kad panaudos fizinį smurtą (Gellman & Delucia – Waack, 2006). Taip pat kiti tyrimai teigia, kad tie, kurie matė kažką naudojant fizinį smurtą yra linkę labiau naudoti fizinį smurtą, nei tie, kurie nematė kažką naudojant fizinį smurtą (Molicka, 2007). Bandura (1973) teigia, kad agresyvų elgesį gali provokuoti tokio elgesio stebėjimas, nors tai gali pasireikšti ne iš karto, o tik, atsiradus palankioms aplinkybėms. Kiti tyrimai rodo, kad patyrė smurtą asmenys turi labiau neigiamą požiūrį į smurtą (Ali, Swahn, & Sterling, 2011). Tai, kad skyrėsi šio tyrimo ir kitų tyrimų rezultatai, įtaką galėjo padaryti tiriamųjų patirtis su smurtiniu elgesiu. Galbūt jie tik kartą matė kažką naudojant fizinį smurtą, ar smurto patyrimas nesudarė neigiamo poveikio.

Trečiaja hipoteze buvo tikimasi, kad: bus gautas ryšys tarp požiūrio į smurtą, savęs vertinimo ir vertybių, kuriomis vadovaujasi gyvenime. Kuo labiau teigiamas požiūris, tuo žemesnis savęs vertinimas ir tuo mažiau vadovujamasi tokiomis vertybėmis kaip universalumas, geranoriškumas, tradicija, konformizmas ir saugumas.

Buvo gauta, kad savitransendencijos vertybės (universalumo ir geranoriškumo vertybės) susijusios su požiūriu į smurtą, karo smurtą, fizinės vaikų bausmės, baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą, intymų smurtą. Tai rodo, kad kuo labiau vadovujamasi savitransendencijos vertybėmis, tuo labiau neigiamas požiūris į smurtą, karo smurtą, fizinės vaikų bausmės, baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą, intymų smurtą. Šie duomenys sutampa ir su kitais tyrimais, kurie teigia, kad asmenys, kurie vadovujasi savitransendencijos vertybėmis, tu pagrindinė motyvacija rūpintis ir padėti kitiems todėl ir pasižymi neigiamu požiūriu į karo smurtą, fizinės vaikų bausmės, baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą ir intymų smurtą (Sundberg, 2014; Benish - Weisman & McDonald, 2015).

Taip pat gautas ryšys tarp savęs vertinimo ir konservatyvumo vertybių (tradicijų, konformizmo ir saugumo) bei savęs pabrėžimo (galios ir laimėjimų) vertybių. Kuo aukštesnė savivertė, tuo labiau vadovujasi konservatyvumo vertybėmis ir savęs pabrėžimo vertybėmis bei atvirkščiai. Tai patvirtina ir tyrimai, kurie teigia, kad asmenys, kurie vadovujasi savęs pabrėžimo ir konservatyvumo vertybėmis, turi aukštesnį savęs vertinimą (Benish-Weisman, Daniel, & Knafo-Noam, 2017).

Šio tyrimo metu nebuvo gautas statistiškai reikšmingas ryšys tarp požiūrio į fizinį

smurtą ir savęs vertinimo. Tai reiškia, kad požiūris į fizinį smurtą ir požiūris į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą nepriklauso nuo savęs vertinimo. Tokie rezultatai prieštarauja kitiems tyrimams, kurie teigia, jog asmenys, kurie pasižymi žemu savęs vertinimu, turi teigiamą požiūrį į smurtą. Taip pat asmenys su žemesne saviverte labiau linkę naudoti fizinį smurtą (Merwin & Ellis, 2004; Theiss, 2014). Taip yra dėl to, kad asmenys, su žemesniu savęs vertinimu nori pakelti savo savivertę ir siekia tai padaryti įvairiais būdais (Theiss, 2014). Asmenys su žemesne saviverte dažnai būna depresiškesni, labiau užsisklendę ir tuo labiau pasižymi agresyviu elgesiu, todėl ir jų požiūris į smurtą labiau teigiamas (Malinauskienė ir Žukauskienė, 2007). Tuo pačiu metu kai kurie mokslininkai nustatė, kad nėra jokio ryšio tarp polinkio į smurtą ir savigarbos (Barry, Grafeman, Adler & Pickard, 2007). Tai, kad rezultatai skiriasi nuo kitų tyrimų, įtakos galėjo turėti tiriamųjų aukštas savęs vertinimas, maža imtis, didesnis moterų skaičius bei tiriamųjų neigiamas požiūris į smurtą. Pakeitus šiuos veiksnius, tikėtina, kad tyrimo rezultatai supanašėtų su kitais tyrimų rezultatais.

Požiūris į smurtą statistiškai reikšmingai koreliuoja su savikryptingumo vertybe, universalumo vertybe ir geranoriškumo vertybe, kas reiškia, jog kuo labiau teigiamas požiūris į smurtą, tuo mažiau vadovaujasi tokiomis vertybėmis kaip savikryptingumas, universalumas ir geranoriškumas bei atvirškiai. Taip pat buvo gautas, ryšys tarp požiūrio į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą ir savikryptingumo vertybės bei universalumo vertybės. Tai reiškia, kad kuo labiau teigiamas požiūris į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą, tuo mažiau vadovaujasi tokiomis vertybėmis kaip savikryptingumas ir universalumas. Tai patvirtina ir kiti tyrimai, kurie teigia, kad asmenys, turintys teigiamą požiūrį į smurtą, nesivadovauja tokiomis vertybėmis kaip savikryptingumas, universalumas ir geranoriškumas (Seddig & Davidov, 2018; Benish - Weisman, Daniel, & Knafo - Noam, 2017). Nes šios vertybės apima supratingumą, toleranciją, rūpinimąsi visų žmonių ir gamtos gerove, paramą jų labui ir kitą.

Tačiau tyrimo metu nebuvo gautas statistiškai reikšmingas ryšys tarp požiūrio į smurtą bei požiūrio į baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą ir tokių vertybių kaip galia, laimėjimai, hedonizmas, stimuliavimas, tradicijos, konformizmas ir saugumas. Tai reiškia, kad požiūris į smurtą nepriklauso nuo šių vertybių. Tokie rezultatai prieštarauja kitiems tyrimams, kurie teigia, kad visos vertybės susijusios su požiūriu į smurtą. Seddig ir Davidov (2018) teigia, kad tradicija, konformizmas ir saugumas buvo neigiamai susiję su požiūriu į smurtą ir smurtiniu elgesiu, o stimuliavimas - teigiamai. Galia, laimėjimai, hedonizmas buvo silpnai susiję su požiūriu į smurtą ir smurtiniu elgesiu. Tokius pačius rezultatus gavo ir Benish - Weisman su kolegomis (2017). Tad trečioji hipotezė pasitvirtino tik iš dalies. Gauti skirtingi rezultatai nei kitų tyrimų galėjo būti dėl to, kad galbūt tiriamieji nelabai vadovaujasi šiomis vertybėmis ir skyrė jiems mažiau balų. Tikėtina, jog apklausus daugiau asmenų, rezultatai būtų panašūs į kitų.

Šis tyrimas turi ir trūkumų. Anketos pildymas vyko internetu, asmenys anketas pildė

savanoriškai, respondentų atsakymų nuoširdumo tyrimo metu užtikrinti nebuvo galima. Nebuvo galima matyti nei kiek laiko asmuo pildo anketą, nei kaip atidžiai ir panašiai, o tai gali turėti įtakos rezultatams. Surinkta palyginus mažai tiriamųjų ir didžioji dalis tiriamųjų buvo moterys, todėl tiriant daugiau tiriamųjų ar respondentų santykiu 50 su 50 (50 proc. vyrų ir 50 proc. moterų) tikėtina, kad būtų gauti kitokie rezultatai. Taip pat dėl didesnio moterų kiekio buvo gauta, kad tiriamųjų požiūris į smurtą neigiamas, todėl tai galėjo nulemti rezultatus – požiūrio į smurtą ryšį su savęs vertinimu ir vertybėmis. Šito tyrimo metu gautos koreliacijos labai silpnos, tad negalima pilnai pasitikėti tyrimu. Tikėtina, kad su didesne intimi, būtų gautos stipresnės koreliacijos. Tikėtina, kad su didesne intimi, būtų galima gauti ryšius tarp požiūrio į smurtą ir savęs vertinimo. Požiūrio į smurtą, savęs vertinimo ir vertybių vertinimus galėjo pakeisti įvairūs gyvenimo įvykiai, kurių nebuvo klausta. Tolimesniuose tyrimuose būtų galima įtraukti ir kitas amžiaus grupes ir palyginti jų požiūrį į smurtą bei ryšį su savęs vertinimu ir vertybėmis. Toks tyrimas galėtų padėti sumažinti fizinį smurtą tarp bendraamžių, nes tyrimai rodo, jog požiūris į smurtą labai susijęs su smurto panaudojimu. Tad jei paaiškėtų, jog žemas savęs vertinimas susijęs su teigiamu požiūriu į smurtą, būtų galima didinti jaunų suaugusiųjų savęs vertinimą. Taip pat svarbu, kokiomis vertybėmis vadovaujasi gyvenime. Diegiant tinkamas vertybes taip pat galima sumažinti smurtinį elgesį.

IŠVADOS

1. Tiriamųjų požiūris į fizinį smurtą neigiamas.
2. Vyrų ir moterų požiūris į fizinį smurtą skiriasi: moterys pasižymi labiau neigiamu požiūriu į smurtą nei vyrai. Taip pat moterys labiau neigiamai vertina karo smurtą, fizines vaikų bausmes ir baudžiamajame kodekse aprašomą smurtą negu vyrai.
3. Asmenys, kurie naudoja smurtą, patyrė smurtą ar matė, kažką naudojant smurtą, požiūrį į smurtą vertina vienodai.
4. Asmenys, kurie vadovaujasi savitranscendencijos vertybėmis požiūrį į smurtą vertina neigiamai. Aukštu savęs vertinimu pasižymintys asmenys vadovaujasi konservatyvumo ir savęs pabrėžimo vertybėmis. Tačiau požiūris į smurtą nepriklauso nuo savęs vertinimo. Taip pat požiūris į smurtą nepriklauso nuo atvirumo kaitai, konservatyvumo ir savęs pabrėžimo vertybių.

LITERATŪRA

- Ali, B., Swahn, M.H., & Sterling, K.L. (2011). Attitudes about Violence and Involvement in Peer Violence among Youth: Findings from a High-Risk Community. *Journal of Urban Health* 88, 1158–1174. <https://doi.org/10.1007/s11524-011-9601-6>
- Allport, G. W. (1955). *Becoming; basic considerations for a psychology of personality*. Yale University Press.
- American Psychiatric Association. (2000). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed. TR). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Anderson, C. A. & Bushman, B. J. (2001). Effects of Violent Video Games on Aggressive Behavior, Aggressive Cognition, Aggressive Affect, Physiological Arousal, and Prosocial Behavior: A Meta-Analytic Review of the Scientific Literature. *Psychological science*, 12(5), 353-359. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00366>
- Anderson, C.A., Benjamin, A.J., Wood, P.K., & Bonacci, A.M. (2006). Development and testing of the Velicer Attitudes Toward Violence Scale: Evidence for a four-factor model. *Aggressive Behavior*, 32,122-136. DOI: 10.1002/ab.20112
- Antinienė, D., Ausmanienė, N., Jakštys, J., Lekavičienė, R., Lupeikienė, L., Markevičienė, E., ... Zajančauskaitė, L. (2002). *Psichologija studentui*. Kaunas: Technologija.
- APA dictionary of psychology* (2020). American psychological association. Paimta iš: <https://dictionary.apa.org/self-esteem>
- Armanavičiūtė, V. ir Martišauskienė, E. (2009). Vertybės: švietimo strategijos ir realybė. *Pedagogika*, 95, 28-35.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. New York: Holt.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thoughts and actions: A social cognitive theory*. Engelwood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Barry, C. T., Grafeman, S. J., Adler, K. K., Pickard, J. D. (2007). The relations among narcissism, self-esteem, and delinquency in a sample of at-risk adolescents. *Journal of Adolescence*, 30, 933-942.
- Benish-Weisman, M. (2015). The interplay between values and aggression in adolescence: a longitudinal study. *Development Psychology*. 51, 677–687. doi: 10.1037/dev0000015
- Benish-Weisman, M., & McDonald, K. L. (2015). Private self-consciousness and gender moderate how adolescents' values relate to aggression. *Society and Development*, 24, 766–781. doi: 10.1111/sode.12122
- Benish-Weisman, M., Daniel, E., Knafo-Noam, A. (2017) The Relations Between Values and Aggression: A Developmental Perspective. In Roccas S., Sagiv L. (Eds) *Values and Behavior*.

Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56352-7_5

- Bilsky, W., & Hermann, D. (2016). Individual values and delinquency: on considering universals in the content and structure of values. *Psychology, Crime & Law*, 22, 921–944. doi: 10.1080/1068316X.2016.1202250
- Bortkevič, A. (2005). Mokyklos kaip institucijos įtaka smurtui (Magistro darbas). Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Braslauskienė R. ir Jonutytė, I. (2005). *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose*. Klaidėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Bražienė, N., Bružienė, V. ir Mockienė, D. (2008). Agresija kaip specifinė vaiko elgesio forma: teorinis aspektas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(17), 65-68. Paimta iš: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367164618117/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
- Butchart, A., Kruger, J., & Nell, V. (1997). Neighbourhood safety: a township violence and injury profile. *Crime and Conflict*, 9, 11–15.
- Butkevičienė, E., Vaidelytė, E. ir Žvaliauskas, G. (2009). Lyderystės raiška Lietuvos valstybės tarnyboje. *Viešoji politika ir administravimas*, 27, 36-44. Paimta iš: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12475/1246-2372-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Cole, M., Stanton, B., Deveaux, L., Harris, C., Cottrell, L., Li, X., ... Baine, R. M. (2007). Latent class analysis of risk behaviors among Bahamian young adolescents: relationship between values prioritization and latent class. *Social Behavior and Personality An International Journal* 35(8):1061-1076. doi: 10.2224/sbp.2007.35.8.1061
- Copeland-Linder, N., Jones, V. C., Haynie, D. L., Simons-Morton, B. G., Wright, J. L., & Cheng, T. L. (2007). Factors associated with retaliatory attitudes among African American adolescents who have been assaulted. *Journal of Pediatric Psychology*, 32(7), 760-770. DOI: 10.1093/jpepsy/jsm007
- Davidson, M. M., Canivez, G. L. (2012). Attitudes toward violence scale: Psychometric properties with a high school sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(18), 3660-3682. <https://doi.org/10.1177/0886260512447578>
- Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim etkileri [Effects of psychosocial development of adolescents]. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri. Adölesan Sağlığı Sempozyum Dizisi, 63, 19-21.
- Dodge K. A., & Feldman E. (1990). Issues in social cognition and sociometric status / Asher, S. R. & Coie, J. D. (Eds). *Peer rejection in childhood: Origins, cosequences, and intervention*. New York: Cambrige University Press.

- Driscoll, H., Zinkivskay, A., Evans, K., & Campbell, A. (2006). Gender differences in social representations of aggression: The phenomenological experience of differences in inhibitory control? *British Journal of Psychology*, *97*, 139–153.
- Fahlgren, M. K., Kleiman, E. M., Puhalla, A. A., & McClockey, M. S. (2020). Age and Gender Effects in Recent Violence Perpetration. *Journal of Interpersonal Violence*, *35*(17-18), 3513 – 3529. DOI: 10.1177/0886260517709803
- Fennel, M. (1999). *Overcoming low self-esteem. A Self-help guide using Cognitive Behavioral Techniques*. London: Constable & Robinson.
- Feshbach, S. (1964). The function of aggression and the regulation of aggressive drive. *Psychological Review*, *71*(4), 257–272. <https://doi.org/10.1037/h0043041>
- Gellman, R. A., & Delucia-Waack, J. L. (2006). Predicting school violence: A comparison of violent and nonviolent male students on attitudes toward violence, exposure level of violence, and PTSD symptomatology. *Psychology in the Schools*, *43*(5), 591-598. <https://doi.org/10.1002/pits.20172>
- Gilligan, J. (2007). *Smurtas apmąstymai apie nacionalinę epidemiją*. Vilnius: Vaga.
- Goštautas, A. (2003). Jaunimo vertybinių orientacijų, sveikatos ir gyvenimo stiliaus rodikliai aukštesniojoje mokykloje. Vosyliūtė, A. (Red). *Jaunimo vertybinės orientacijos: straipsnių rinkinys*. Vilnius: STI, LSD.
- Gur, E., Cerit, K., & Gurhan, N. (2017). Attitudes towards violence scale in adults: A study of validity and reliability. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*. *4*(2), 120-127. DOI:10.18844/prosoc.v4i2.2473
- Guttman, M., Mowder, B. A., & Yasik, A. E. (2006). The ACT against violence training program: A preliminary investigation of knowledge gained by early childhood professionals. *Professional Psychology: Research and Practice*, *37*, 717-723
- Harter, S. (1985). *Manual for the Social Support Scale for Children*. Denver: University of Denver.
- Harter, S. (1999). *The Construction of the self. A developmental perspective*. New York: The Guilford Press.
- Huitt, W. (2004). *Values. Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University.
- Yuan, C., Shao, A., Chen, X., Xin, T., Wang, L., & Bian, Y. (2014). Developmental trajectory and gender differences in Chinese adolescents' physical and relational aggression: An analysis using the latent class growth model. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, *6*(1), 44–55. <https://doi.org/10.1108/JACPR-11-2012-0013>
- Jakkaraddi, A., Yadav, V., & Khadi, P. (2017). Emotional health of emerging adults and demographic characteristics of parents. *Indian Journal of Positive Psychology*. *8* (3), 425-428.

- Kazdin A. E. (Ed.). (2000). *Encyclopedia of Psychology*. New York: Oxford University Press.
- Khan, R. (2018). Attitudes towards 'honor' violence and killings in collectivist cultures: Gender differences in Middle Eastern, North African, South Asian (MENASA) and Turkish populations. In J. L. Ireland, P. Birch, & C. A. Ireland (Eds.). *International Handbook in Aggression: Current Issues and Perspectives*, 6, 216-226. <http://208.254.74.112/books/details/9781138668188/>
- Knafo, A. (2003). Authoritarians, the next generation: values and bullying among adolescent children of authoritarian fathers. *Analyses of Social Issues and Public Policy* 3, 199–204. doi: 10.1111/j.1530-2415.2003.00026.x
- Knafo, A., Daniel, E., & Khoury-Kassabri, M. (2008). Values as protective factors against violent behavior in Jewish and Arab high schools in Israel. *Child Dev.* 79, 652–667. doi: 10.1111/j.1467-8624.2008.01149.x
- Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (Eds.). (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization Geneva.
- Krupskienė, A., Narkauskaitė, L., Povilaitis, R., Smirnova, K., Šidlauskienė, A., Vaicekauskaitė, ... Pačiauskaitė, I., (2011). *Smurto paplitimas ir jo prevencija Lietuvoje*. Vilnius: Ekopija.
- Kučinskas, V. ir Kučinskienė, R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje*. Klaipėda: KU.
- Lawal, A. M., Idemudia, E. S., & Ojedokun, O. A. (2019). Age, alcohol attitude and self-esteem in attitude towards intimate partner violence. *North American Journal of Psychology*, 21(1), 173-188. Paimta iš: https://www.researchgate.net/publication/331331592_Age_alcohol_attitude_and_self-esteem_effects_on_attitudes_toward_intimate_partner_violence
- Lee, A., Hankin, B. L. (2009). Insecure attachment, dysfunctional attitudes, and low self-esteem predicting prospective symptoms of depression and anxiety during adolescence. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 38, 219-231. doi:10.1080/15374410802698396
- Legauskas, V. (2010). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga.
- Leliūgienė, I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
- Locke, K. D. (2009). Aggression, narcissism, self-esteem, and the attribution of desirable and humanizing traits to self versus others. *Journal of Research in Personality*, 43, 99-102. doi:10.1016/j.jrp.2008.10.003
- Lorenz, K. (1966). *On aggression*. New York: Harcourt, Brace.
- Maior, G. R., Olson, J. M., Bernard, M. M., & Luke, M. A. (2003). Ideologies, values, attitudes, and behavior. In J. Delamater (Ed.). *Handbook of social psychology*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Malinauskienė, O., Žukauskienė, R. (2007). Paauglių emocinių ir elgesio sunkumų sąsajos ir pokyčiai

per trejus metus: amžiaus ir lyties ypatumai. *Psichologija*, 35, 20-22.
<https://doi.org/10.15388/Psichol.2007.0.2855>

- Maslow, A. H. (1971). *The Farther Reaches of Human Nature*. New York: Viking Press.
- McAlister, A., Sandstrom, P., Puska, P., Veijo, A., Chereches, R., & Heidmets, L. (2001). Attitudes towards war, killing, and punishment of children among young people in Estonia, Finland, Romania, the Russian Federation, and the USA. *Bulletin of the World Health Organization*, 79(5), 382 – 387. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/74757>
- Menesini, E., Nocentini, A., & Camodeca, M. (2013). Morality, values, traditional bullying, and cyberbullying in adolescence. *British Journal of Development Psychology*, 31, 1–14. doi: 10.1111/j.2044-835X.2011.02066.x
- Merwin, R. M., & Ellis, J. B. (2004). Children's reasons for living, self-esteem, and violence. *Archives of Suicide Research*, 8(3), 251–261. DOI:10.1080/13811110490436909.
- Moffitt, T., Caspi, A., Rutter, M., & Silva, P. A. (2001). *Sex differences in antisocial behaviour: Conduct disorder, delinquency and violence in the Dunedin Longitudinal Study*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Molicka, M., (2007). *Terapinės pasakos*. Vilnius: Vaga.
- Nabors, E. L., & Jasinski, J. L. (2009). Intimate partner violence perpetration among college students: The role of gender role and gendered violence attitudes. *Feminist Criminology*, 4, 57-82. doi:10.1177/1557085108325235
- Ostrowsky, M. K. (2010). Are violent people more likely to have low self-esteem or high self-esteem? *Aggression and Violent Behavior*, 15, 69-75. doi:10.1016/j.avb.2009.08.004
- Pinos, V., Pinos, G., Jerves, M., & Enzlin, P., (2016). Attitudes of adolescents toward violence and their related factors. *MASKANA*, 7(2), 1-15. DOI:10.18537/mskn.07.02.01
- Pivorienė, J. ir Jurkonytė, R. (2008). Moksleivių smurtas prieš pedagogus mokykloje. *Socialinis darbas*, 7(2), 76 – 82. Paimta iš: <https://repository.mruni.eu/handle/007/11966>
- Posner, B. Z. (2010). Another Look at the Impact of Personal and Organizational Values Congruency. *Journal of Business Ethics*, 97, 535–541. <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0530-1>.
- Pruskus, V. (2003). *Multikultūrinė komunikacija ir vadyba*. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija. *Psichologijos žodynas* (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Reasoner, R. W. (2001). *Extendig self-esteem theory and research*. NY: Cambridge University Press.
- Roberto, A. J., Meyer, G., Boster, F. J., & Roberto, H. L. (2003). Adolescents' decisions about verbal and physical aggression: an application of the theory of reasoned action. *Human Communication Research*, 29(1): 135–147. <https://doi.org/10.1093/hcr/29.1.135>
- Robins, R. W., Donnellan, M. B., Widaman, K. F., Conger, R. D. (2010). Evaluating the link between self-esteem and temperament in Mexican origin early adolescents. *Journal of Adolescence*, 33,

403-410. doi:10.1016/j.adolescence.2009.07.009

- Rosenberg M., Schooler C., Schoenbach C., & Rosenberg F. (1995). Global self-esteem and specific self-esteem: different outcomes. *American Sociological Review*, 60 (1): 141-156. doi: <http://dx.doi.org/10.2307/2096350>
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rumpf, J. (2004). *Rėkia pešasi, viską gadina kaip elgtis su agresyviais vaikais*. Kaunas, Šviesa.
- Sakalauskas, G., Dobrynina, M., Justickaja, S., Kalpokas, V., Mališauskaitė – Simanaitienė, S., Nikartas, S., ... Zaksaitė, S., (2011). *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: Eugrimas leidykla.
- Schredl, M. (2009). Sex differences in dream aggression. *Behavioral and Brain Sciences*, 32, 287–288.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50(4). <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x>
- Schwartz, S. H. (1996). Value priorities and behavior: Applying of theory of integrated value systems. Seligman, C., Olson, J. M., & Zanna, M. P. (Ed.). *The Psychology of Values: The Ontario Symposium*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Schwartz, S. H., Surkiss S., & Ros, M. (1999). Basic Individual Values, Work and the Meaning of Work. *Applied Psychology: an international review*, 48(1), 49 – 71. DOI:10.1080/026999499377664.
- Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2001). Value hierarchies across cultures: Taking a similarities perspective. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 32, 268-290. <https://doi.org/10.1177/0022022101032003002>
- Schwartz, S. H. (2006). A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Application. *Comparative Sociology*. 5(2), 137-182. <https://doi.org/10.1163/156913306778667357>.
- Schwartz, S. H. (2007). Universalism Values and the Inclusiveness of Our Moral Universe. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38, 711-728. DOI:10.1177/0022022107308992.
- Seddig, D., & Davidov, E. (2018) Values, Attitudes Toward Interpersonal Violence, and Interpersonal Violent Behavior. *Frontiers in Psychology*, 9. doi: 10.3389/fpsyg.2018.00604
- Sedikides, C (1993). Assessment, enhancement, and verification determinants of the selfevaluation process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(2), 327–338.
- Syahputra, Y., Alizamar, A., Afdal, A., Ardi, Z., & Trizeta, L. (2018). Differences in aggressive behavior of male and female students using Rasch stacking. *International Journal of Research in Counseling and Education*, 2, 22. 10.24036/0051za0002.
- Spurga, V (1988). *Saviugdod metodai*. Vilnius: VPU. Lietuvos etinės kultūros draugija „Ethas“.

- Stefanile, C., Matera, C., Nerini, A., Puddu, L., & Raffagnino, R. (2021). Psychological Predictors of Aggressive Behavior Among Men and Women. *Journal of Interpersonal Violence, 36*, 1-2. doi:10.1177/0886260517737553.
- Steponienė, A. (1998). Kas yra agresija ir kaip jos išvengti. *Mokykla, 9*, 26.
- Stoddard, S. A., Epstein-Ngo, Q., Walton, M. A., Zimmerman, M. A., Chermack, S. T., Blow, F. C., ... Cunningham, R. M. (2015). Substance Use and Violence Among Youth: A Daily Calendar Analysis. *Substance Use & Misuse, 50*(3), 328-339. DOI: 10.3109/10826084.2014.980953
- Sundberg, R. (2014). Violent Values: Exploring the Relationship Between Human Values and Violent Attitudes. *Peace and Conflict. Journal of Peace Psychology, 20*(1), 68–83. DOI: 10.1037/a0035651
- Suslavičius, A. ir Valickas, G. (1999). *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius: LTA leidybos centras.
- Tapper, K., & Boulton, M. J. (2004). Sex differences in levels of physical, verbal and indirect aggression amongst primary school children and their associations with beliefs about aggression. *Aggressive Behavior, 30*, 123–145.
- Theiss, A. J. (2014). *Self-esteem and attitudes towards violence : a theory about violent individuals*. Doctoral Dissertations. Paimta iš: https://scholarworks.umass.edu/dissertations_1/1605
- Thøgersen, J. (1999). Spillover processes in the development of a sustainable consumption pattern. *Journal of Economic Psychology, 20*(1), 53-81. doi.org/10.1016/S0167-4870(98)00043-9.
- Thomaes, S., Bushman, B. J., Stegge, H., Olthof, T. (2008). Trumping shame by blasts of noise: Narcissism, self-esteem, shame, and aggression in young adolescents. *Child Development, 79*, 1792-1801. doi:10.1111/j.1467-8624.2008.01226.x
- Vaigė, L. (2013). The concept of domestic violence in Lithuania and the aspect of gender from the perspective of international law. *Socialinių mokslų studijos, 5*(1), 255-274. <https://repository.mruni.eu/handle/007/10631>
- Valickas, G. (1991). *Asmenybės sąvokės vertinimas*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Valickas, G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius.
- Vernberg, E. M., Jacobs, A. K., & Hernshberger, S. L. (1999). Peer victimization and attitudes about violence during early adolescence. *Journal of clinical child psychology, 28*(3), 386–395. DOI: 10.1207/S15374424jccp280311
- Verplanken, B., & Holland, R. W. (2002). Motivated decision making: Effects of activation and self-centrality of values on choices and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 82*(3), 434–447. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.3.434>
- Whitton, H. (2001). Praktinė etika. Valstybės tarnautojo profesinė etika. *Public Sector Resource Series, 9*.

- Zimmer-Gembeck, M. J., Geiger, T. C., & Crick, N. R. (2005). Relational and physical aggression, prosocial behavior, and peer relations: Gender moderation and bidirectional associations. *The Journal of Early Adolescence*, 25(4), 421–452.
- Žukauskienė, R. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: MRU.
- Žukauskienė, R. (2007). *Raidos psichologija*, Vilnius: Margi raštai.
- Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI

1 priedas. Bendroji anketa.

Jaunų suaugusiųjų požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius psichologiniai veiksniai

Esu Vilniaus universiteto teisės psichologijos magistro antro kurso studentė Akvilė Šimašiūtė. Prašau užpildyti šią anketa, kurios tikslas išsiaiškinti požiūrio į fizinį smurtą prieš bendraamžius psichologinius veiksnius. Pildydami anketą užtruksite iki 15 minučių. Užtikrinu Jūsų duomenų konfidencialumą. Surinkti duomenys bus analizuojami apibendrintai ir naudojami tik magistro darbo parengimui, mokymosi tikslais. Kilus klausimams galima su manimi susisiekti el. paštu: akvile.simasiute@fsf.stud.vu.lt. Dėkoju už dalyvavimą!

Pildydami anketą, atsakydami į klausimus pasirinkite ir apibraukite vieną Jums labiausiai tinkantį atsakymą, jeigu šalia klausimo nenurodyta kitaip. Anketoje nėra gerų ar blogų, teisingų ar klaidingų atsakymų. Prašau atsakyti į visus klausimus.

Informacija apie jus

1. Jūsų lytis:

- a) moteris
- b) vyras
- c) kita (įrašykite)

2. Jūsų amžius:

3. Jūsų išsilavinimas: (galimi keli atsakymo variantai)

- a) nebaigtas vidurinis
- b) vidurinis
- c) profesinis
- d) aukštasis neuniversitetinis / aukštesnysis
- e) aukštasis universitetinis

4. Didžiąją gyvenimo dalį Jūs gyvenote:

- a) didmiestyje (>100 000 gyventojų)
- b) mieste (3 000 – 100 000 gyventojų)
- c) miestelyje (500 – 3 000 gyventojų)
- d) kaime (<500 gyventojų)

Fizinis smurtas – tai šturkšti prievarta, fizinės ir emocinės kančios, kurių tikslas – priversti auką kentėti ir taip įgyti jo atžvilgiu ypatingą galią. Fizinis smurtas gali pasireikšti: smūgiais, mušimu, žalojimu ir kitokiu poveikiu žmogaus kūno išoriniam paviršiui ir vidaus organams, naudojant fizinę jėgą, šaltąjį arba šaunamąjį ginklą arba kitus daiktus, skysčius, medžiagas ir panašiai (Žukauskienė, 2006).

5. Ar esate kada panaudojęs/usi fizinį smurtą prieš bendraamžius?

- a) taip
- b) ne
- c) nežinau

6. Ar esate kada patyrę/usi fizinį smurtą iš bendraamžių ?

- a) taip
- b) ne
- c) nežinau

7. Ar esate kada gyvai (ne per televizorių ar internetą) matę/čiusi kažką naudojant fizinį smurtą?

- a) taip
- b) ne
- c) nežinau

POŽIŪRIO Į SMURTĄ SKALĖ

Prašome nurodyti, kiek jūs sutinkate ar nesutinkate su pateiktais teiginiais. Parašykite numerį, atitinkantį jūsų sutikimo ar nesutikimo lygį, tuščioje eilutėje, esančioje prieš kiekvieną teiginį.

1 = Visiškai nesutinku

2 = Nesutinku

3 = Nei sutinku, nei nesutinku

4 = Sutinku

5 = Visiškai sutinku

____ 1. Karas dažnai yra būtinas.

____ 2. Bet kuri tauta visada turėtų būti pasirengusi su stipriomis karinėmis pajėgomis.

____ 3. Vaikai turėtų būti mušami už pykčio priepuolius.

- ___ 4. Bet kuris kalinys nusipelno netinkamo elgesio iš kitų kalinių kalėjime.
- ___ 5. Kiekviena tauta turėtų gintis nuo priešų smurtu.
- ___ 6. Kaliniams turėtų būti skiriamos griežtesnės darbo bausmės nei iki šiol.
- ___ 7. Civilių žudymas turėtų būti priimamas kaip neišvengiama karo dalis.
- ___ 8. Nesvarbu, kokio sunkumo nusikaltimas, turėtų būti sumokėta „akis už akį, dantis už dantį“.
- ___ 9. Fizinis vaiko baudimas, kai jis/ji to nusipelno, pavers jį/ją atsakingu ir brandžiu suaugusiuoju.
- ___ 10. Už smurtinius nusikaltimus turėtų būti baudžiama žiauriai.
- ___ 11. Mūsų šalis turi teisę ginti sienas jėga.
- ___ 12. Ginklų gamyba yra būtina.
- ___ 13. Teisinga smaugti savo partnerį/ę, jei jis/ji įžeidinėja ar tyčiojasi.
- ___ 14. Mirties bausmė turėtų būti kiekvieno baudžiamojo kodekso dalis.
- ___ 15. Kaliniai niekada neturėtų būti atleisti nuo bausmės už gerą elgesį.
- ___ 16. Universitetai turėtų naudoti ginkluotas policijos pareigas prieš studentus, kurie naikina universiteto turtą.
- ___ 17. Duoti antausį išdykusiems vaikams yra geriausias būdas greitai išspręsti problemą.
- ___ 18. Teisinga trenkti savo partneriui/ei per veidą, jei jis/ji tyčiojasi ar įžeidinėja.
- ___ 19. Mirties bausmė dažnai yra būtina.
- ___ 20. Mūsų šalis turėtų būti agresyvi tarptautiniu mastu.
- ___ 21. Smurtinė revoliucija gali būti visiškai teisinga.
- ___ 22. Tėvas, trenkdamas vaikui, kai jis/ji tyčia padaro ką nors blogo, moko vaiką geros pamokos.
- ___ 23. Vaiko įprastas nepaklusnumas turėtų būti baudžiamas fiziškai.
- ___ 24. Teisinga trenkti savo partneriui/ei per veidą, jei jis/ji tai iššaukia.
- ___ 25. Partneriai turėtų spręsti problemas kartu, net jei tam pasiekti naudojamas smurtas.
- ___ 26. Vyrai neturėtų leisti moterims turėti tiek pat laisvės, kiek jie turi.
- ___ 27. Suaugęs turėtų mušti vaiką dirželiu ar lazda už tai, kad jis buvo išmestas (iš mokyklos ar darželio).
- ___ 28. Maži vaikai, kurie atsisako paklusti, turėtų būti mušami.
- ___ 29. Teisinga smaugti savo partnerį/ę, jei jis/ji trenkė vaikui.
- ___ 30. Teisinga priversti savo partnerį/ę užsiimti seksu, kai jis/ji to nenori.
- ___ 31. Kiekviena tauta turėtų turėti karo pramonę.
- ___ 32. Teisinga nušauti savo partnerį/ę, jei jis/ji flirtuoja su kitais.
- ___ 33. Mokytojas, trenkdamas vaikui, kai jis/ji tyčia padaro ką nors blogo, suteikia vaikui gerą pamoką.
- ___ 34. Karas savigynai yra visiškai teisinga.
- ___ 35. Partneris/ė yra tinkamas objektas išlieti dienos nusivylimus.

- ___ 36. Teisinga nušauti savo partnerį/ę, jei jis/ji yra neištikimas.
- ___ 37. Karas gali būti teisingas.
- ___ 38. Teisinga priversti savo partnerį/ę užsiimti seksu, kai jis/ji to nenori, duodant jam/jai alkoholio ar narkotikų.
- ___ 39. Dominuojantis partneris turėtų išlaikyti kontrolę naudodamas smurtą.

Rosenbergo savęs vertinimo skalė

Įvertinkite, kiek sutinkate su šiais teiginiais:	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1. Apskritai aš esu patenkintas(-a) savimi.				
2. Kartais aš galvoju, kad esu visiškai niekam tikęs(-usi).				
3. Aš manau, kad turiu daug gerų savybių.				
4. Darbus aš sugebu atlikti taip pat gerai, kaip ir dauguma kitų žmonių.				
5. Manau, kad nedaug kuo galiu didžiuotis.				
6. Kartais aš jaučiuosi nenaudingas(-a).				
7. Aš jaučiu, kad esu vertingas žmogus, bent taip pat, kaip kiti.				
8. Aš norėčiau labiau save gerbti.				
9. Apskritai, aš esu linkęs(-usi) jaustis nevykėliu(-e).				
10. Esu geros nuomonės apie save				

Sutrumpinta Schwartz vertybių skalė

Prašome įvertinti pateiktų vertybių svarbą pagal principus, kuriais vadovaujatės gyvenime. Naudokitės 8 balų skale, kurioje 0 rodo, kad vertybė prieštarauja jūsų principams, 1 rodo, kad vertybė jums nėra svarbi, 4 rodo, kad vertybė yra svarbi, o 8 rodo, kad vertybė jums yra pati svarbiausia.

	Prieštarauja mano principams	Nesvarbi	Svarbi	Pati svarbiausia					
1. GALIA (socialinė galia, autoritetingumas, turtas)	0	1	2	3	4	5	6	7	8

2. LAIMĖJIMAI (sėkmė, ambicingumas, gebėjimai, įtakingumas)	0	1	2	3	4	5	6	7	8
3. HEDONIZMAS (malonumai, mėgavimasis gyvenimu, įdomus gyvenimas)	0	1	2	3	4	5	6	7	8
4. STIMULIAVIMAS (narsumas, gyvenimo įvairovė, jaudinantis gyvenimas)	0	1	2	3	4	5	6	7	8
5. SAVIKRYPTINGUMAS (kūrybiškumas, laisvė, smalsumas, savarankiškumas, savo tikslų pasirinkimas)	0	1	2	3	4	5	6	7	8
6. UNIVERSALUMAS (platus požiūris, pasaulio grožis, socialinis teisingumas, taika pasaulyje, lygybė, išmintis, vienovė su gamta, aplinkosauga)	0	1	2	3	4	5	6	7	8
7. GERANORIŠKUMAS (paslaugumas, sąžiningumas, atlaidumas, lojalumas, atsakingumas)	0	1	2	3	4	5	6	7	8
8. TRADICIJA (pagarba tradicijoms, nuolankumas, savo gyvenimo dalios priėmimas, pasiaukojimas, kuklumas)	0	1	2	3	4	5	6	7	8
9. KONFORMIZMAS (paklusnumas, pagarba tėvams ir vyresniesiems, savidisciplina, mandagumas)	0	1	2	3	4	5	6	7	8
10. SAUGUMAS (nacionalinis saugumas, šeimos saugumas, socialinė tvarka, švara)	0	1	2	3	4	5	6	7	8

Labai dėkoju už Jūsų atsakymus!